

Sustainable Regeneration of Historic Urban Fabrics: A Culture-Based Approach to Revitalizing Identity and Institutional Development (Case Study: Historic Fabric of Khorramabad City)

Seyedeh Zohreh Shahrokhi¹, Alireza Sheikh-eslami^{2*}, Mohammad Jalili³

1. Ph.D. Candidate in Urban Planning, Department of Urban Planning, Borujerd Branch, Islamic Azad University, Borujerd, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Geography and Urban Planning, Borujerd Branch, Islamic Azad University, Borujerd, Iran..

3. Assistant Professor, Department of Architecture, Borujerd Branch, Islamic Azad University, Borujerd, Iran.

ARTICLE INFO

Abstract

Research Paper

Article history:

Received: 19 April 2026

Accepted: 19 July 2026

Published online:

July 2026 31

Keywords: Sustainable urban regeneration, culture-based regeneration, cultural sustainability, urban governance, institutional capacity, Khorramabad..

Background and Objective: The transition to a post-industrial economy, the expansion of the creative economy, and the evolution of urban planning approaches have elevated culture from a merely symbolic element to one of the principal drivers of sustainable urban regeneration. Despite this shift, interventions in Iran's historic and deteriorated urban fabrics have largely remained focused on physical renewal, while cultural, social, and institutional dimensions have received comparatively limited attention. This study aims to examine the theoretical foundations of culture-led urban regeneration and to develop a theoretical framework and conceptual model for its application in achieving sustainable urban regeneration.

Methodology: This research is applied in terms of its purpose and adopts a descriptive-analytical approach. Data were collected and analyzed through a systematic review of the literature, qualitative content analysis of scholarly sources, and a comparative examination of selected international and domestic case studies.

Results and Findings: The findings indicate that culture-led urban regeneration is founded on four core components: place identity and culture, the cultural economy and creative industries, participatory governance and social empowerment, and institutional capacity building. The interaction among these components provides the basis for achieving multiple dimensions of sustainability, including social, economic, and physical-environmental sustainability. The results further demonstrate that the successful implementation of this approach depends on maintaining a balance between cultural heritage conservation, the development of the creative economy, meaningful stakeholder participation, and the strengthening of institutional capacities. Otherwise, challenges such as the commodification of culture, gentrification, and the erosion of local identity may undermine the objectives of urban regeneration. Finally, by proposing a theoretical framework and a conceptual model, this study provides a foundation for policymaking and planning culture-led urban regeneration in historic and deteriorated urban fabrics.

Citation: Shahrokhi, S Z , sheykh al-eslami, A and Jalili, M . (2026). Sustainable Regeneration of Historic Urban Fabrics: A Culture-Based Approach to Revitalizing Identity and Institutional Development (Case Study: Historic Fabric of Khorramabad City). Journal of Sustainable Urban & Regional Development Studies (JSURDS), 7(2), 578-603.

URL: https://www.srds.ir/article_248316.html?lang=en

© The Author(s). Publisher: Private.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

In recent decades, rapid urbanization, structural transformations in urban economies, social changes, and increasing pressure on natural resources have posed significant challenges to historic and deteriorated urban areas. Beyond physical deterioration, these areas have experienced a wide range of problems, including declining quality of life, economic stagnation, weakening social capital, diminishing sense of place, and erosion of cultural identity. Consequently, traditional urban renewal approaches, which primarily emphasized physical interventions and reconstruction, have gradually been replaced by more comprehensive urban regeneration strategies that conceptualize urban development as a multidimensional process encompassing social, economic, cultural, institutional, and environmental dimensions.

Within the framework of sustainable urban regeneration, the conservation of cultural heritage and the enhancement of the urban environment represent only part of the intervention objectives. Equally important are the empowerment of local communities, the revitalization of urban economies, the promotion of citizen participation, and the improvement of urban governance (La Rosa et al., 2017; Dean & Trillo, 2018). This conceptual evolution has shifted culture from being regarded merely as a symbolic or conservation-oriented element to becoming a strategic resource for sustainable urban development.

Simultaneously, the transition of the global economy from an industrial to a knowledge-based and creative economy has fundamentally transformed the role of culture in urban development. Culture is no longer viewed solely as a legacy of the past or a collection of artistic activities; rather, it is increasingly recognized as a strategic asset capable of generating economic value, strengthening urban identity, enhancing urban competitiveness, and improving quality of life. Within this context, the concept of culture-led urban regeneration has emerged as

an approach that seeks to shift regeneration from purely physical interventions toward a more sustainable, participatory, and endogenous development process by drawing upon cultural heritage, creative industries, artistic activities, collective memory, and social capital.

Although experiences from many cities around the world demonstrate that culture can stimulate local economic revitalization, reinforce place identity, enhance the vitality of public spaces, and promote cultural tourism, this approach has not always produced positive outcomes. In some cities, the dominance of economic interests over cultural values has contributed to challenges such as the commodification of culture, gentrification, increasing spatial inequality, and the displacement of local residents. Consequently, recent urban regeneration literature emphasizes that the success of culture-led regeneration depends on achieving an appropriate balance among economic development, cultural heritage conservation, social participation, and institutional capacity. In Iran, urban regeneration has been adopted in recent years as one of the principal policy approaches for addressing historic and deteriorated urban areas. Nevertheless, many regeneration projects continue to be dominated by physically oriented interventions, while cultural dimensions, community participation, and institutional governance have received comparatively limited attention. As a result, despite noticeable physical improvements, broader objectives such as preserving local identity, strengthening social capital, and ensuring long-term sustainability have often remained only partially achieved.

A review of previous studies indicates that although considerable research has addressed urban regeneration, sustainable development, creative cities, the cultural economy, and cultural heritage conservation, a comprehensive framework that systematically explains the interrelationships among culture, place identity, the creative economy, social participation, and institutional capacity within the context of culture-led urban regeneration

remains largely underdeveloped, particularly in Persian-language scholarship. Furthermore, most existing studies have focused on individual cultural, economic, or social dimensions, while paying limited attention to the interactions among these dimensions.

Accordingly, the present study aims to examine the theoretical foundations of culture-led urban regeneration, identify its key components through a systematic literature review and qualitative content analysis, analyze selected international and domestic experiences, and ultimately develop a theoretical framework and conceptual model for culture-led urban regeneration in support of sustainable urban regeneration. Specifically, the study seeks to answer the following research questions: What role does culture play in achieving sustainable urban regeneration? What are the principal components of culture-led urban regeneration? How can cultural assets, the creative economy, social participation, and institutional capacity be integrated into a conceptual framework for the sustainable regeneration of historic and deteriorated urban areas?

Methodology

The present study is applied in terms of purpose and qualitative in terms of nature. It was conducted using a systematic literature review strategy and qualitative content analysis. The aim of the research is to identify and explain the components, dimensions, and requirements of culture-led regeneration and to analyze its role in achieving sustainable urban regeneration.

In the data collection stage, a documentary research method was employed. The research population consisted of scientific sources published in the fields of urban regeneration, sustainable development, culture, creative economy, creative city, urban governance, and institutional capacity. The reviewed sources were selected from specialized books, scientific articles published in reputable national and international journals, theses and dissertations, policy documents, and reports from international organizations such as UNESCO, UN-Habitat, OECD, and the World Bank.

To access reliable sources, a systematic search was conducted in scientific databases including Scopus, Web of Science, ScienceDirect, Springer, Taylor & Francis, Google Scholar, SID, Magiran, and Civilica. The search was carried out using Persian and English keywords, including «urban regeneration», «culture-led regeneration», «sustainable urban regeneration», «culture and urban regeneration», «creative economy», «creative city», «urban governance», Urban Regeneration, Sustainable Urban Regeneration, Culture-led Regeneration, Creative City, Creative Economy, Urban Governance, and Institutional Capacity.

To enhance the validity of the findings, specific criteria were established for the selection of sources. The main inclusion criteria included direct relevance to the research topic, publication in reputable scientific journals, adequate theoretical or empirical foundations, and the presentation of reliable and citable findings. In addition, duplicate sources, studies lacking direct relevance to the research subject, and non-scientific works were excluded from the review process. Considering the evolution of the concept of culture-led regeneration over the past two decades, the primary focus was placed on sources published from 2000 onward; however, classical and foundational sources prior to this period were also used where necessary.

Following the selection of sources, the extracted data were examined using qualitative content analysis. At this stage, the key concepts, components, and themes existing in the research literature were identified, coded, and organized into major categories based on conceptual similarities. Data analysis was conducted through an inductive–deductive approach; meaning that concepts and themes were first extracted from the texts and then categorized, based on the theoretical foundations of sustainable regeneration, into the main dimensions including culture and place identity, cultural economy and creative industries, participatory governance and social empowerment, institutional and managerial capacity, and various dimensions of urban sustainability.

Subsequently, to enrich the analytical depth of the research, selected experiences of culture-led regeneration in Iran and other countries were examined through comparative analysis. The purpose of this stage was to identify similarities, differences, implementation strategies, common opportunities and challenges in cultural regeneration projects, and to extract the factors influencing their success.

Finally, by integrating the findings derived from the systematic literature review, qualitative content analysis, and comparative analysis of selected cases, the theoretical framework and conceptual model of the research were developed. This framework explains the relationships among culture, place identity, cultural economy and creative industries, participatory governance, institutional capacity, and various dimensions of urban sustainability. It also provides a theoretical basis for analyzing the role of culture in achieving sustainable regeneration of historic and deteriorated urban fabrics.

Results and Discussion

To examine the relationships among the research constructs, Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM) was employed. Given the focus of the present article, only the key findings related to the conceptual framework of the study are presented, while detailed information regarding the assessment of the measurement model and the reliability and validity indices has been provided in the full research report. The results of the structural model revealed that sustainable regeneration of the historic fabric of Khorramabad is a multidimensional process influenced simultaneously by social, cultural, economic, and institutional factors, and that its achievement cannot be realized solely through physical interventions. The findings indicate that stakeholder participation, economic empowerment, cultural and historical heritage conservation, and good urban governance have significant positive effects on the resilience of the historic fabric. Furthermore, resilience, as a mediating variable, plays a critical role in transmitting

the effects of these factors on sustainable regeneration. This finding demonstrates that resilience is not merely an outcome of regeneration processes but rather represents a fundamental mechanism for enhancing sustainability in historic urban fabrics.

The findings also demonstrated that cultural and historical heritage conservation has a direct and significant effect on enhancing the resilience and sustainability of the historic fabric. This finding indicates that cultural values do not merely serve a conservation function; rather, through strengthening place identity, preserving collective memory, increasing the sense of belonging, and enhancing social cohesion, they contribute to improving urban resilience and sustainability. This result is consistent with the findings of Colomb (2012), Garcia (2021), Wang et al. (2021), and Madanipour et al. (2022), who have identified cultural heritage as one of the most important drivers of sustainable regeneration. In Khorramabad, the concentration of valuable cultural assets, including Falak-ol-Aflak Castle, the historic bazaar, Sang-e-Nivisht (Gerdab-e Sangi), the Safavid Bridge (Gap Bridge), and Mirza Seyyed Reza Caravanserai, provides significant potential for developing cultural tourism, strengthening the local economy, and promoting identity-based regeneration.

Economic empowerment was also identified as another influential factor affecting resilience and sustainable regeneration. Although a number of traditional economic activities continue to operate within the historic area, the gradual relocation of commercial and service activities to newer parts of the city, declining investment, deterioration of business environments, and reduced economic vitality have weakened the economic performance of the historic fabric. The model results indicate that supporting local businesses, developing cultural tourism, revitalizing handicrafts, and utilizing the potential of the creative economy can contribute not only to enhancing economic resilience but also to improving the social and physical sustainability of historic areas. This finding suggests that sustainable regeneration

can only succeed when the conservation of historical values is accompanied by the creation of sustainable economic opportunities for local communities.

The findings of this study demonstrate that culture can become a driver of sustainable urban regeneration when it transcends its role as a merely identity-based or conservation-oriented component and is employed as a strategic asset in urban planning, management, and development processes. In other words, the success of regeneration programs is not guaranteed merely by the existence of cultural heritage or cultural activities; rather, it depends on the systematic integration of cultural capacities with the social, economic, physical, and institutional dimensions of urban development. From this perspective, culture should not be considered an independent variable, but rather a connecting element that links different dimensions of urban sustainability.

This finding is consistent with the perspectives of Landry (2000) and Sasaki (2010), who identify culture as one of the most important engines of urban development in the knowledge-based economy. However, a review of international experiences indicates that culture alone cannot guarantee the success of regeneration initiatives. In many successful examples, such as Barcelona, Berlin, and Bilbao, the achievements of regeneration projects have resulted from the synergy among cultural policies, participatory governance, targeted investment, institutional capacity, and local community participation, rather than merely from conservation projects or cultural activities.

Ultimately, the findings of this study indicate that achieving successful culture-led regeneration in Iranian cities requires moving beyond imitative models toward indigenous, context-sensitive approaches that are compatible with the cultural, social, economic, and historical characteristics of each city. From this perspective, culture should not be regarded as the ultimate objective of regeneration; rather, it should be considered a mechanism for achieving sustainable urban development, whose effectiveness depends on its interaction with social participation, institutional capacity,

creative economy, and good governance. Accordingly, the culture-based model proposed in this study can serve as a theoretical and practical framework for policymaking and planning of historic urban regeneration projects in other Iranian cities.

At a broader level, the findings of the present study indicate that sustainable regeneration of historic urban fabrics cannot be considered merely as a physical project or even a set of conservation measures. Rather, it should be understood as an institutional–social process in which the interaction among cultural capital, social participation, economic capacity, and governance quality constitutes the fundamental basis of sustainability. Accordingly, the culture-based model proposed in this study demonstrates that culture can perform its role as a driver of development only when it is integrated with other dimensions of urban development within a coherent institutional system. This finding is consistent with the perspectives of Healey (1997), Landry (2000), Evans (2005), and UNESCO (2011), who consider culture not as an independent variable but as an integral component of the complex system of urban development.

The findings of the present study also have important implications for the theoretical development of urban regeneration knowledge. In the existing literature, many studies have focused on one or more specific dimensions, such as physical conservation, urban economy, or social participation. However, by presenting an integrated model, this study demonstrates that sustainability is the outcome of simultaneous interactions among cultural, social, economic, and institutional dimensions. This approach partially addresses the existing gap between physically oriented regeneration studies and socially focused regeneration research and provides a theoretical framework for the integrated analysis of regeneration processes. Overall, the findings of this section demonstrate that sustainable regeneration can be achieved when culture transcends its role as merely an identity-based or conservation-oriented element and is utilized as a strategic asset in urban development management. Within such a framework, culture is not the

final destination of regeneration; rather, it serves as a mechanism for strengthening resilience, improving quality of life, preserving urban identity, and achieving sustainable development. This principle constitutes the core foundation of the culture-based model proposed in the present study.

Conclusion

This study aimed to explain the role of culture in the sustainable regeneration of historic urban fabrics and to develop a culture-oriented framework for enhancing institutional development. To achieve this objective, the research employed a systematic literature review, qualitative content analysis of scientific sources, and empirical analysis of data collected from the historic district of Khorramabad. The integration of theoretical insights and empirical findings demonstrated that, contrary to traditional approaches that regarded culture merely as an element of identity or heritage, culture is now recognized as one of the principal drivers of sustainable regeneration, capable of simultaneously influencing the physical, social, economic, and institutional dimensions of urban development.

The literature review revealed that contemporary studies, particularly those published after 2010, conceptualize culture-led regeneration as a multidimensional process that promotes urban sustainability through the preservation of historical identity, the strengthening of social capital, the development of the creative economy, and the enhancement of stakeholder participation. In contrast, many studies conducted in Iran continue to focus primarily on physical interventions, while cultural and institutional dimensions receive comparatively limited attention. This research gap highlights the need for an integrated framework for the regeneration of historic urban fabrics in Iran. The empirical analysis, based on Structural Equation Modeling (SEM), demonstrated a positive and statistically significant relationship between culture and sustainable regeneration. The results indicate that culture contributes to the success of regeneration

programs both directly and indirectly by strengthening social participation, enhancing social capital, fostering trust among stakeholders, and improving institutional capacity. Furthermore, the structural model revealed that institutional development plays a critical mediating role in transforming cultural capacities into sustainable outcomes. In other words, even where rich cultural resources exist, the absence of effective institutional structures, organized stakeholder participation, and coordination among responsible organizations can substantially reduce the effectiveness of the regeneration process.

The case study of the historic fabric of Khorramabad further corroborated these findings. The presence of valuable historical and cultural assets—including Falak-ol-Aflak Castle, the historic bazaar, heritage buildings, and deeply rooted cultural traditions—provides considerable potential for the regeneration of the area. However, physical deterioration, declining economic vitality, weak institutional coordination, insufficient investment, and limited stakeholder participation remain among the principal obstacles to achieving sustainable regeneration. These findings suggest that the preservation of historical heritage alone, without adequate attention to institutional, social, and economic mechanisms, cannot ensure the sustainable revitalization of historic urban fabrics.

Accordingly, the principal contribution of this study is the development of an integrated framework in which culture serves as the central pillar of regeneration while interacting with institutional development, stakeholder participation, social capital, and the local economy. This framework can provide a foundation for formulating regeneration policies for the historic districts of Iranian cities and assist urban policymakers and managers in utilizing existing cultural assets not only for heritage conservation but also for improving quality of life, enhancing urban resilience, strengthening local identity, and promoting sustainable urban development.

Based on the findings of the study, the following recommendations are proposed:

- Institutionalize stakeholder participation throughout all stages of planning, decision-making, and implementation of urban regeneration projects.
- Strengthen the institutional capacity of urban management through the establishment of coordinated mechanisms among municipalities, cultural heritage authorities, the private sector, and local communities.
- Utilize cultural industries, the creative economy, and cultural events as catalysts for economic and social development within historic urban fabrics.
- Develop policies to prevent gentrification while safeguarding the ability of indigenous residents to continue living and working in historic neighborhoods.
- Adopt integrated regeneration policies that simultaneously address heritage conservation, economic development, social equity, and environmental sustainability.

Despite these contributions, the present study has several limitations. The empirical analysis was conducted exclusively within the historic district of Khorramabad. Although the findings contribute to the advancement of the theoretical literature on culture-led regeneration, their generalization to other urban contexts requires further investigation. Therefore, future research is recommended to employ comparative studies across different historic cities, longitudinal analyses, multilevel models, and mixed-methods approaches to examine the role of cultural and institutional variables in different models of sustainable urban regeneration.

Declarations

Funding

This research received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Authors' Contribution

This article is extracted from the Ph.D. dissertation entitled “Seyedeh Zohreh Shahrokhi”. “Seyedeh Zohreh Shahrokhi” is the corresponding author and is responsible for the preparation and submission of the manuscript.

“Alireza Sheikh-eslami” was the principal supervisor, and “Mohammad Jalili” was the co-supervisor of the Ph.D. dissertation.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

References

- 1.Alpopia,C., Manolea,C. (2013). Integrated Urban Regeneration solution for Cities Revitalize, International Economy: Challenges and opportunities, IECS 2013. Procedia Economics and Finance 6. 178-185.
https://www.researchgate.net/publication/259172379_Integrated_Urban_Regeneration_-_Solution_for_Cities_Revitalize
- 2.Bahrami, S., & Kharazi Ghadim, F. (2020). Regeneration of historical urban fabrics through the cultural tourism approach (Case study: Feyzabad Neighborhood, Kermanshah City). *Geography and Human Relations*, 1(4), 124-136. [In Persian]
https://www.gahr.ir/article_86033.html
- 3.Bianchini, F.& Parkinson, M . (1993). Cultural Policy and Urban Regeneration: The Western European Experience. Manchester University Press.
- 4.Bigbabayi, B., Ezzatpanah, B., & Abdollahi, V. (2021). Identifying regeneration capacities in inefficient urban fabrics (Case study: District 4 of Tabriz Metropolitan Municipality). *Geography and Regional Planning*, 10(4), 137-151. [In Persian]
https://www.jgeogeshm.ir/article_121714.html
- 5.Binns, L. (2005). Captialising on Culture: An Evaluation of Culture-led Urban Regeneration Policy (Working Paper; pp. 1-8), Dublin Institute of Technology: Futures Academy.
- 6.Bottero, M., Oppiob, A., Bonardo, M. & Quaglia, G. (2019). Hybrid Evaluation Approaches for Urban Regeneration Processes of Landfills and industrial Sites: the case of the Kwun Tong Area in Hong Kong, *Land Use Policy*, 82, 585-594.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S026483771830406X>
- 7.Brown, R. (2008). Local Institutional Development and Organizational Change for

Advancing Sustainable Urban Water Futures. *Journal of Environmental Management*, 41(2), 221-233. <https://doi.org/10.1007/s00267-007-9046-6>

8.Colantino, A., Dixon, T. (2011). Urban Regeneration and Social Sustainability: Best Practice from European Cities, *Cities*, 18-36. <https://doi.org/10.1002/9781444329445.ch2>

9.DCMS. (2004). Culture at the Heart of Regeneration. Report of the Direct of Culture and Community.

10.Dean, K., & Trillo, C. (2019). Assessing Sustainability in Housing Led Urban Regeneration; Insights from a Housing Association in Northern England. *Architecture-MPS*, 15(2), 1-18. <https://doi.org/10.14324/111.444.amps.2019.v15i2.001>

11.Dicks, B. (2003). Culture on Display: The Production of Contemporary Visibility. Buckingham: Open University Press.

12.Eisapour, N. Rajabi, M., & Karimi Motlagh, S. (2024). A comparative analysis of good urban governance (Case study: Districts 4 and 5 of Ahvaz City). *Journal of Urban and Regional Sustainable Development Studies*, 4(2), 74-90. [In Persian] https://www.srds.ir/article_183234.html

13.Garcia, B. (2004). Cultural Policy and Urban Regeneration in Western European Cities: Lessons from Experience, Prospects for the Future, *Local Economy*, 19(4), pp.312-326. <https://doi.org/10.1080/0269094042000286828>

14.Gibson, C., & Klocker, N. (2004). Academic Publishing as "Creative" Industry, and Recent Discourses of "Creative Economies: Some Critical Reflections. *Area Journal*, 36(4), 423-434. <https://doi.org/10.1111/j.0004-0894.2004.00242.x>

15.Habibi, K., Pourahmad, A., & Meshkini, A. (2008). Improvement and renovation of deteriorated urban fabrics (1st ed.). Entekhab Publications. [In Persian]

16.Hajinejad, A. (2002). Analysis of the role and position of regional development organizations in rural development with an

institutional approach: A case study of the Sistan Development Organization (Doctoral dissertation). Tarbiat Modares University. [In Persian]

17.Hassanzadeh, M., & Soltanzadeh, H. (2018). Developing a conceptual model for achieving sustainability in historical urban fabrics through a strategic urban regeneration planning approach. *Bagh-e Nazar*, 14(56), 55-70. [In Persian] https://www.bagh-sj.com/article_56139.html

18.Irandoust, K. (2012). An introduction to the interdisciplinary nature of urban geography and urban planning. *Interdisciplinary Studies in the Humanities Quarterly*, 4(3), 1-14. doi: 10.7508/isih.2012.15.001 [In Persian]

19.Izadi, M. S. (2006). A study on City Center Regeneration: A Comparative Analysis of two Different Approaches to the Revitalization of Historic City Centers in Iran. New castle University.

20.Izadi, P., Hadiani, Z., Hajinejad, A., & Ghaderi, J. (2018). Explaining and proposing a culture-oriented urban regeneration model with an emphasis on the institutional approach. *Interdisciplinary Studies in the Humanities Quarterly*, 9(2), 163-187. [In Persian] <https://www.ensani.ir/file/download/article/20180114082844-9582-178.pdf>

21.Jean, M. (2012). Sahrha va Masraf [Cities and Consumption] (A. Meshkini, N. Elyaszadeh Moghaddam, & A. Razi, Trans.). Tehran, Iran: Entesarat-e Markaz-e Tahqiqat-e Rah. Maskan va Sahrsazi/Center of Roads, *Housing and Urban Planning*. 21(2), 163-187

22.La Rosa, D., Privitera, R., Barbarossa, L., Barbarossa, L. & La Greca, P. (2017). Assessing Spatial Benefits of Urban Regeneration Programs in a Highly Vulnerable Urban Context: A Case Study in Catania, Italy, *Landscape and Urban Planning*. 25(1), 117-130

23.Lak, A., Hkimian. (2019). Collective Memory and Urban Regeneration in Urban Spaces: Reproducing Memories in Baharestan Square, City of Tehran, Iran

- Azade Lak, Pantea Hakimian. *City, Culture and Society*, 18(1), 57-70.
<https://doi.org/10.1016/j.ccs.2019.100290>
- 24.Landry, C. (2000). Lineages of the Creative City. *Research Journal for Creative Cities*, 1(1), 1-13.
https://www.researchgate.net/publication/292731143_Lineages_of_the_creative_city
- 25.Landry, C. (2000). *The Creative City: A toolkit for Urban Innovators*. London:Earthscan.
- 26.Lees, L. (2008). Gentrification and Social Mixing: Towards an Urban Renaissance. *Urban Studies*, 45(12), 2449-2470.
<https://doi.org/10.1177/0042098008097099>
- 27.Lin, L. & Rebecca, C. (2010). *Urban Renaissance: A Blueprint for Creative City Tainan* (M. A. Thesis). Faculty of History and Arts, Erasmus University Rotterdam.
- 28.Liu, Y., Shen, L., Ren, Y.& Zhou, T. (2023). Regeneration Towards Suitability: A Decision-Making Framework for Determining Urban Regeneration Mode and Strategies. *Habitat Int*, 138, 108870.
<https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2023.102870>
- 29.Malekian, M., Kalaharnia, B., & Ranjbardar, M. A. (2024). Evaluating the role of walkability in sustainable urban regeneration (Case study: District 1 of Hamadan City). *Environmental Planning*, 17(67), 45-62. [In Persian]
<https://www.doi.org/10.71487/ebtp.2025.2308-3226>
- 30.Martinovi, A., Ifko, S. (2017). Industrial Heritage as a Catalyst for Urban Regeneration in Post-Conflict Cities Case Study: Mostar, Bosnia and Herzegovina, *Cities*, 74, 259-268.
<https://doi.org/10.1016/j.cities.2017.12.013>
- 31.Meadows, D., Randers, J., & Behrers, W. W. (1972). *The Limits to growth*. New York: Universe Books.
- 32.Mohammadi, J., Shafaghi, S., & Nouri, M. (2015). Analysis of the spatial-physical structure of deteriorated urban fabrics with a renovation and improvement approach. *Spatial Planning*, 4(2), 105-128. [In Persian]
https://sppl.ui.ac.ir/article_15994.html.
- 33.Montgomery, J. (2004). *Cultural Quarters as Mechanisms for Urban Regeneration. Part1: Conceptualizing Cultural Quarters, Planning Practice and Research*, 18(4), 293-306.
<https://doi.org/10.1080/1561426042000215614>
- 34.Nasirian, N., & Sadeghi, F. (2026). Urban regeneration as a platform for city branding: An analysis of the existing capacities of Dehdasht City. *Journal of Urban and Regional Sustainable Development Studies*, 6(4), 325-349. [In Persian]
https://www.srds.ir/article_229353.html
- 35.Pellicelli, G., Rossetti, S., Caselli, B. & Zazz, M. (2022). Urban Regeneration as an Opportunity to Redesign Sustainable Mobility. Experiences from the Emilia-Romagna Call, *Transportation Research Procedia*, 60, 576-583.
<https://doi.org/10.1016/j.trpro.2021.12.074>
- 36.Pourahmad, A., Zangeneh, S., & Khodri, A. (2024). The role of sustainable urban regeneration in improving the quality of life in deteriorated areas through a public participation approach (Case study: Sarkhor Neighborhood, Bandar Genaveh). *Safe City Scientific Journal*, 6(3), 97-111. [In Persian]
<https://doi.org/10.22034/ispdrc.2023.2013303.1057>
- 37.Rasouli, M., Ahad nejad, M. & Heydari, M. (2023). Analysis of the importance-Performance of Key Success Factors in the Regeneration of inefficient Urban Tissues with an Emphasis on the Beneficiaries in the City of Zanjan, *Urban and Regional Planning and Development Quarterly*, 6(16), 149-178. [In Persian]
https://jurbangeo.ut.ac.ir/article_87531_d86ea4983e319ae37f280c063d3f2ea7.pdf
- 38.Riazi, S. A. (2014). The city: An interdisciplinary phenomenon. *Interdisciplinary Studies in the Humanities Quarterly*, 6(1), 101-115.
<https://doi.org/10.7508/isih.2014.21.005> [In Persian]
- 39.Ricciardelli, A., Raimo, N. (2023). Assessing Sustainability and Organizational Innovation of Urban Regeneration Projects: Best Practices and Guidelines from the Apulia Region, 3, Springer Nature.
- 40.Robert, P. W. & Sykes, H. (2000). *Urban Regeneration: A Hand Book*. London: Sage.
- 41.Robert, P. W. & Sykes, H. (2014). *Bazafarini-ye Sahri* [Urban Regeneration]

(M. S. Izadi, & P. Hanachi, Trans.). Tehran, Iran: University of Tehran Press.

42. Ruilsbroek, A., Wong, A., Vanden Brink, C., Droomers, M., Vanoers, H. A. M., Stronks, K., Kunst, A. E. (2019). Does Selective Migration Bias the Health Impact Assessment of Urban Regeneration Programmes in Cross-Sectional Studies? Findings from a Dutch Case Study. *Health & Place*, 55, 155-164. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2018.11.007>

43. Saeedpour, S., Babaei Aghdam, F., & Teymouri, I. (2025). Importance-performance evaluation of urban regeneration indicators based on damages caused by inefficient urban fabrics (Case study: Saqqez City). *Geography and Planning*, 28(89), 282-305. [In Persian] <https://doi.org/10.22034/gp.2024.54355.3063>

44. Sasaki, M. (2010). Urban Regeneration Through Cultural Creativity and Social inclusion: Rethinking Creative City Theory through a Japanese Case Study. *Cities*, 27(10), 30-39. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2010.03.002>

45. Sharifi, A., & Khavarian-Garmsir, A. R. (2020). The COVID-19 pandemic: Impacts on cities and major lessons for urban planning, design, and management. *Science of the Total Environment*, 749, 142391. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.142391>

46. Smith, M. K. (2007). *Tourism, Culture and Regeneration*. Publication of WALLINGford: CABI.

47. Smith, N. (1996). *The New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City*. London, New York: Routledge.

48. Tallon, A. (2013). *Urban Regeneration in UK*. London: Routledge.

49. Tiesdell, S. (1996). Neighbourhood Regeneration and New Labours Third Way, *Environment and Planning C*, 19(6), 102-153. <https://doi.org/10.1068/c0047>

50. Tiesdell, S., Taner, O., & Tim, H. (1996). *Revitalizing Historic Urban Quarters*. London: Architectural Press.

51. Young, C., & Lever, J. (1997). Place Promotion, Economic Location and the Consumption of City image. *Tijdschrift Voor Economische en Sociale Geografie*, 88(4), 332-341. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9663.1997.tb01628.x>

52. Zanganeh, Y., Shahryar, F., Zanganeh, M., & Zandi, R. (2024). Investigation of the Spatial Distribution of Public Services and Measuring Resident's Satisfaction with the Quality of Access to Them (Case Study: Torbat Heydarieh City). *Geographical Studies of Dry Area*, 15(55), 27-42. <https://doi.org/10.22034/jargs.2023.378465.1008>

53. Zangisheei, S., Sartipnia, A., & Vahabi, M. (2025). *Sustainable regeneration of deteriorated urban fabrics in Iran* (1st ed.). Nikayesh Publications. [In Persian]

نوع مقاله: پژوهشی

فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه ای

https://www.srds.ir/article_248316.html?lang=fa

دوره هفتم، شماره دوم، پیاپی (۲۴)، تابستان ۱۴۰۵

صص ۶۰۳-۵۷۸

بازآفرینی پایدار در بافت تاریخی شهری: طرحی فرهنگ محور برای احیای هویت و توسعه نهادی (مطالعه موردی: شهر خرم آباد)

سیده زهره شاهرخی: دانشجوی دکتری تخصصی شهرسازی، گروه شهرسازی، واحد بروجرد، دانشگاه آزاد اسلامی، بروجرد، ایران.
علیرضا شیخ الاسلامی*: استادیار، گروه تخصصی جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد بروجرد، دانشگاه آزاد اسلامی، بروجرد، ایران.
محمد جلیلی: استادیار، گروه معماری، واحد بروجرد، دانشگاه آزاد اسلامی، بروجرد، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۴/۲۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۱/۳۰

چکیده

زمینه و هدف: تحولات اقتصاد پسا صنعتی، گسترش اقتصاد خلاق و تغییر رویکردهای برنامه ریزی شهری، موجب شده است که فرهنگ از جایگاهی صرفاً نمادین به یکی از پیشرانهای اصلی بازآفرینی پایدار شهری تبدیل شود. با وجود این، در بسیاری از شهرهای ایران، مداخلات در بافت های تاریخی و فرسوده همچنان بر نوسازی کالبدی متمرکز بوده و ابعاد فرهنگی، اجتماعی و نهادی کمتر مورد توجه قرار گرفته اند. پژوهش حاضر با هدف تبیین مبانی نظری بازآفرینی فرهنگ مبنا و ارائه چارچوب نظری و مدل مفهومی آن در راستای بازآفرینی پایدار شهری انجام شده است.

روش شناسی: پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت، توصیفی-تحلیلی است. داده ها از طریق مرور نظام مند ادبیات، تحلیل محتوای کیفی منابع علمی و بررسی تطبیقی تجربه های منتخب جهانی و داخلی گردآوری و تحلیل شدند.

یافته ها و نتایج: یافته ها نشان می دهد که بازآفرینی فرهنگ مبنا بر چهار مؤلفه اصلی هویت و فرهنگ مکانی، اقتصاد فرهنگی و صنایع خلاق، حکمرانی مشارکتی و توانمندسازی اجتماعی، و ظرفیت سازی نهادی استوار است و تعامل این مؤلفه ها زمینه تحقق ابعاد مختلف پایداری شامل پایداری اجتماعی، اقتصادی و کالبدی-محیطی را فراهم می سازد. همچنین نتایج بیانگر آن است که موفقیت این رویکرد مستلزم ایجاد توازن میان حفاظت از میراث فرهنگی، توسعه اقتصاد خلاق، مشارکت مؤثر ذی نفعان و تقویت ظرفیت های نهادی است؛ در غیر این صورت، پیامدهایی نظیر کالایی شدن فرهنگ، اعیانی سازی و تضعیف هویت محلی می تواند اهداف بازآفرینی را با چالش مواجه سازد. در نهایت، پژوهش با ارائه یک چارچوب نظری و مدل مفهومی، زمینه ای برای سیاست گذاری و برنامه ریزی بازآفرینی فرهنگ مبنا در بافت های تاریخی و فرسوده شهری فراهم می کند.

واژگان کلیدی: بازآفرینی پایدار شهری، بازآفرینی فرهنگ مبنا، پایداری فرهنگی، حکمرانی شهری، ظرفیت نهادی، خرم آباد.

* مسئول مکاتبات: guplan@gmail.com

ارجاع به این مقاله: شاهرخی، سیده زهره، شیخ الاسلامی، علیرضا و جلیلی، محمد. (۱۴۰۵). بازآفرینی پایدار در بافت تاریخی شهری: طرحی فرهنگ محور برای احیای هویت و توسعه نهادی (مطالعه موردی: شهر خرم آباد). فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه ای، ۲۷(۲)، ۵۷۸-۶۰۳.

مقدمه و بیان مسأله

در دهه‌های اخیر، گسترش شهرنشینی، تغییرات ساختاری اقتصاد شهری، تحولات اجتماعی و افزایش فشار بر منابع طبیعی، بافت‌های تاریخی و فرسوده شهری را با چالش‌های متعددی مواجه ساخته است. این محدوده‌ها علاوه بر فرسودگی کالبدی، با مشکلاتی همچون کاهش کیفیت زندگی، افت فعالیت‌های اقتصادی، تضعیف سرمایه اجتماعی، کاهش حس تعلق مکانی و فرسایش هویت فرهنگی روبه‌رو هستند (Roberts & Sykes, 2000; Colantonio & Dixon, 2012). از این‌رو، رویکردهای سنتی نوسازی که عمدتاً بر مداخلات فیزیکی و تخریب و نوسازی کالبدی استوار بودند، به تدریج جای خود را به رویکردهای جامع‌تر بازآفرینی شهری داده‌اند؛ رویکردهایی که توسعه شهری را فرآیندی چندبعدی و متکی بر ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، نهادی و زیست‌محیطی تلقی می‌کنند (Martinovic & Ifko, 2017; Pellcell et al, 2022).

در چارچوب بازآفرینی پایدار، حفاظت از میراث فرهنگی و ارتقای کیفیت محیط شهری تنها بخشی از اهداف مداخله محسوب می‌شود و در کنار آن، توانمندسازی جامعه محلی، تقویت اقتصاد شهری، افزایش مشارکت شهروندان و ارتقای حکمرانی شهری نیز اهمیت می‌یابد (La Rosa et al, 2017; Dean & Trillo, 2018). این تحول مفهومی سبب شده است که فرهنگ از جایگاه یک عنصر صرفاً نمادین یا حفاظتی خارج شده و به‌عنوان یکی از ظرفیت‌های راهبردی توسعه شهری مورد توجه قرار گیرد.

هم‌زمان با گذار اقتصاد جهانی از اقتصاد صنعتی به اقتصاد دانش‌بنیان و خلاق، نقش فرهنگ در توسعه شهری نیز دستخوش تحول اساسی شد. در این دوره، فرهنگ دیگر صرفاً میراث گذشته یا مجموعه‌ای از فعالیت‌های هنری تلقی نمی‌شود، بلکه به‌عنوان سرمایه‌ای برای تولید ارزش اقتصادی، تقویت هویت شهری، افزایش رقابت‌پذیری شهرها و ارتقای کیفیت زندگی شناخته می‌شود (Landry, 2000; Richards & Palmer, 2010). بر همین اساس، مفهوم بازآفرینی فرهنگ‌مبنا شکل گرفت؛ رویکردی که تلاش می‌کند با اتکا بر میراث فرهنگی، صنایع خلاق، هنر، حافظه جمعی و سرمایه اجتماعی، فرآیند بازآفرینی را از مداخلات صرفاً کالبدی به سمت توسعه‌ای پایدار، مشارکتی و درون‌زا هدایت کند (Sasaki, 2010).

اگرچه تجربه بسیاری از شهرهای جهان نشان می‌دهد که بهره‌گیری از فرهنگ می‌تواند موجب احیای اقتصاد محلی، تقویت هویت مکانی، افزایش سرزندگی فضاهای عمومی و توسعه گردشگری فرهنگی شود، اما این رویکرد همواره با پیامدهای مثبتی همراه نبوده است. در برخی شهرها، غلبه نگاه اقتصادی بر ارزش‌های فرهنگی، زمینه بروز پدیده‌هایی همچون تجاری‌شدن فرهنگ، اعیانی‌سازی، افزایش نابرابری فضایی و خروج ساکنان بومی را فراهم کرده است (Evans, 2005; Lees & Phillips, 2018). از این‌رو، در ادبیات جدید بازآفرینی شهری، موفقیت بازآفرینی فرهنگ‌مبنا در گرو ایجاد توازن میان توسعه اقتصادی، حفاظت از میراث فرهنگی، مشارکت اجتماعی و ظرفیت نهادی دانسته می‌شود (UNESCO, 2011; UN-Habitat, 2020).

در ایران نیز طی سال‌های اخیر، سیاست بازآفرینی شهری به‌عنوان یکی از رویکردهای اصلی ساماندهی بافت‌های تاریخی و ناکارآمد مورد توجه قرار گرفته است؛ باین‌حال، بخش قابل‌توجهی از پروژه‌های اجراشده همچنان تحت تأثیر رویکردهای کالبدگرا قرار دارند و نقش فرهنگ، مشارکت اجتماعی و حکمرانی نهادی در آن‌ها کمتر مورد توجه واقع شده است. این موضوع موجب شده است که در بسیاری از موارد، با وجود بهبود نسبی وضعیت کالبدی، اهدافی همچون حفظ هویت محلی، ارتقای سرمایه اجتماعی و پایداری بلندمدت به‌طور کامل تحقق نیابد (Habibi et al, 41:2007).

مرور مطالعات پیشین نشان می‌دهد که اگرچه پژوهش‌های متعددی به موضوع بازآفرینی شهری، توسعه پایدار، شهر خلاق، اقتصاد فرهنگی و حفاظت از میراث فرهنگی پرداخته‌اند، اما هنوز چارچوبی جامع که ارتباط نظام‌مند میان مؤلفه‌های فرهنگ، هویت مکانی، اقتصاد خلاق، مشارکت اجتماعی و ظرفیت نهادی را در قالب بازآفرینی فرهنگ‌مبنا تبیین کند، به‌ویژه در ادبیات فارسی، کمتر ارائه شده است. افزون بر این، بسیاری از مطالعات، هر یک تنها بر یکی از ابعاد فرهنگی، اقتصادی یا اجتماعی تمرکز داشته و کمتر به تعامل میان این ابعاد پرداخته‌اند.

بر این اساس، هدف پژوهش حاضر، تبیین مبانی نظری بازآفرینی فرهنگ‌مبنا، شناسایی مؤلفه‌های کلیدی آن از طریق مرور نظام‌مند ادبیات و تحلیل محتوای کیفی، تحلیل تجربه‌های منتخب جهانی و داخلی، و در نهایت ارائه چارچوب نظری و مدل مفهومی بازآفرینی فرهنگ‌مبنا در راستای تحقق بازآفرینی پایدار شهری است. بدین منظور، مقاله می‌کوشد به این پرسش‌ها

پاسخ دهد: فرهنگ چه نقشی در تحقق بازآفرینی پایدار شهری ایفا می‌کند؟ مؤلفه‌های اصلی بازآفرینی فرهنگ‌مبنا کدام‌اند؟ و چگونه می‌توان با تلفیق ظرفیت‌های فرهنگی، اقتصاد خلاق، مشارکت اجتماعی و ظرفیت نهادی، چارچوبی مفهومی برای بازآفرینی پایدار بافت‌های تاریخی و فرسوده ارائه کرد؟

مبانی نظری پژوهش:

بافت‌های تاریخی و فرسوده شهری:

بافت‌های تاریخی شهری بخشی از میراث کالبدی، فرهنگی و اجتماعی شهرها هستند که طی فرآیند رشد تاریخی شکل گرفته‌اند و هویت فضایی و خاطره جمعی شهر را بازنمایی می‌کنند. این بافت‌ها معمولاً دارای ساختاری ارگانیک، معماری بومی، شبکه معابر سنتی و فضاهای عمومی ارزشمند بوده و علاوه بر ارزش‌های تاریخی، بستر تعاملات اجتماعی و فرهنگی ساکنان محسوب می‌شوند (Habibi et al, 68:2008; Bahrami & Kharazi, 126:2020).

با این حال، تحولات ناشی از شهرنشینی شتابان، تغییر ساختار اقتصادی، گسترش توسعه‌های جدید و ضعف مدیریت شهری موجب شده است بخش قابل توجهی از این بافت‌ها با فرسودگی کالبدی، کاهش کیفیت محیطی، افت فعالیت‌های اقتصادی و تضعیف روابط اجتماعی مواجه شوند. از این رو، مفهوم «بافت فرسوده شهری» صرفاً به فرسودگی کالبدی محدود نبوده و ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و نهادی را نیز دربرمی‌گیرد (Zandi et al, 107:2026).

در ایران، شورای عالی شهرسازی و معماری سه شاخص اصلی ناپایداری سازه‌ای، ریزدانه‌گی قطعات و نفوذناپذیری معابر را برای شناسایی بافت‌های فرسوده معرفی کرده است (INBR, 8:2021)، اما مطالعات جدید نشان می‌دهد که اتکای صرف به این شاخص‌های کالبدی نمی‌تواند پیچیدگی مسائل این بافت‌ها را تبیین کند؛ زیرا بسیاری از آن‌ها علی‌رغم مشکلات فیزیکی، همچنان از ظرفیت‌های ارزشمند فرهنگی، تاریخی و اجتماعی برخوردارند که می‌توانند به عنوان پیشران بازآفرینی پایدار مورد استفاده قرار گیرند (Rasouli et al, 2023).

بر این اساس، در رویکردهای نوین برنامه‌ریزی شهری، بافت‌های تاریخی و فرسوده نه صرفاً به عنوان مسئله‌ای کالبدی، بلکه به عنوان فرصت‌هایی برای بازآفرینی پایدار تلقی می‌شوند؛ رویکردی که حفاظت از هویت تاریخی را با ارتقای کیفیت زندگی، توانمندسازی اجتماعی و توسعه اقتصادی پیوند می‌دهد.

بازآفرینی شهری پایدار:

بازآفرینی شهری پایدار به مجموعه‌ای از مداخلات هماهنگ کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و نهادی اطلاق می‌شود که با هدف ارتقای کیفیت زندگی، احیای کارکردهای شهری و حفاظت از منابع محیطی در بافت‌های فرسوده و تاریخی انجام می‌شود (Pourahmad et al, 98:2024). برخلاف رویکردهای سنتی نوسازی که عمدتاً بر تخریب و بازسازی کالبدی متمرکز بودند، بازآفرینی پایدار بر حفظ ارزش‌های تاریخی، ارتقای سرمایه اجتماعی، توسعه اقتصادی محلی و مشارکت ذی‌نفعان تأکید دارد (Roberts, 2000).

مفهوم بازآفرینی شهری پایدار از تلفیق دو جریان نظری توسعه پایدار و بازآفرینی شهری شکل گرفته است. توسعه پایدار، بر اساس تعریف کمیسیون جهانی محیط‌زیست و توسعه، توسعه‌ای است که ضمن پاسخگویی به نیازهای نسل حاضر، توان نسل‌های آینده را برای تأمین نیازهای خود به مخاطره نمی‌اندازد (WCED, 1987). در حوزه شهری، این مفهوم بر ایجاد تعادل میان ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی تأکید دارد و بازآفرینی شهری نیز همین سه بعد را در فرآیند احیای بافت‌های ناکارآمد دنبال می‌کند (Tallon, 2010).

در بعد کالبدی، بازآفرینی پایدار بر ارتقای کیفیت فضاهای عمومی، بهبود زیرساخت‌ها، مقاوم‌سازی بناها و حفاظت از میراث تاریخی تأکید دارد (La Rosa et al, 2017). در بعد اجتماعی، توانمندسازی جوامع محلی، تقویت سرمایه اجتماعی، ارتقای مشارکت شهروندان و کاهش نابرابری‌های فضایی از مهم‌ترین اهداف آن محسوب می‌شود (Ruiu et al, 2022). در بعد اقتصادی

نیز، توسعه اقتصاد محلی، حمایت از فعالیت‌های خلاق، گردشگری فرهنگی و ایجاد اشتغال پایدار، زمینه افزایش تاب‌آوری اقتصادی بافت‌های شهری را فراهم می‌سازد (Evans, 2021).

با وجود این، تجربه‌های جهانی نشان می‌دهد که بازآفرینی شهری همواره با پیامدهای مثبت همراه نیست. در برخی پروژه‌ها، تمرکز بیش از حد بر جذب سرمایه و افزایش ارزش اقتصادی فضاها، به بروز پدیده‌هایی همچون اعیانی‌سازی، افزایش قیمت زمین، جابه‌جایی ساکنان کم‌درآمد و تضعیف هویت محلی انجامیده است (Nasirian & Sadeghi, 326:2026). از این رو، بسیاری از پژوهشگران تأکید می‌کنند که تحقق بازآفرینی پایدار مستلزم ایجاد توازن میان حفاظت از ارزش‌های فرهنگی، عدالت اجتماعی، مشارکت شهروندان و توسعه اقتصادی است (Alpopi & Manole, 2013).

در سال‌های اخیر، تحول در مفهوم بازآفرینی شهری موجب شده است که فرهنگ و صنایع خلاق نیز به‌عنوان یکی از پیشران‌های اصلی توسعه پایدار شهری مطرح شوند. در این رویکرد، فرهنگ نه صرفاً به‌عنوان عنصری هویتی، بلکه به‌عنوان ظرفیتی برای احیای اقتصاد محلی، تقویت سرمایه اجتماعی و افزایش کیفیت فضاها شهری در نظر گرفته می‌شود (Evans, 2021). همین تحول نظری، زمینه شکل‌گیری رویکرد «بازآفرینی فرهنگ‌مبنا» را فراهم کرده است که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

نقش فرهنگ در بازآفرینی شهری پایدار:

در ادبیات برنامه‌ریزی شهری، بازآفرینی شهری به‌عنوان فرآیندی چندبعدی و راهبردی شناخته می‌شود که هدف آن ارتقای هم‌زمان شرایط کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و محیطی نواحی شهری است. رابرتز و سایکس (Roberts & Sykes, 2000)، بازآفرینی شهری را فرآیندی می‌دانند که علاوه بر پاسخ‌گویی به مسائل و نیازهای کوتاه‌مدت، چشم‌اندازی بلندمدت برای پیشگیری از تداوم یا بازتولید مشکلات شهری ترسیم می‌کند. در همین راستا، تالون (Tallon, 2013) نیز تحقق پایداری را مهم‌ترین هدف نهایی بازآفرینی شهری معرفی می‌کند.

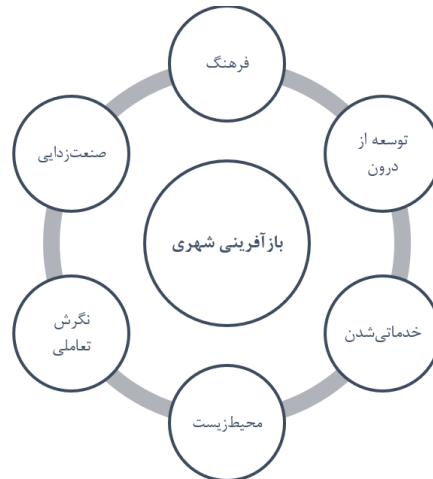
زمینه‌های شکل‌گیری این رویکرد را باید در تحولات اقتصادی و اجتماعی دهه‌های پایانی قرن بیستم جست‌وجو کرد. از دهه ۱۹۸۰ میلادی، بسیاری از شهرهای صنعتی با پیامدهای رکود اقتصادی، تعطیلی صنایع، کاهش اشتغال و افول عملکرد مراکز شهری مواجه شدند؛ تحولاتی که به تخلیه تدریجی هسته‌های مرکزی، کاهش کیفیت محیط شهری و گسترش فضاها متروکه انجامید (Zangisheei et al, 7:2025; Tiesdell, 1996). در چنین شرایطی، سیاست‌های مبتنی بر نوسازی صرف کالبدی کارایی خود را از دست دادند و رویکردهای جامع بازآفرینی شهری جایگزین آن‌ها شدند.

بر اساس این رویکرد، بازآفرینی شهری تنها به بهسازی کالبدی محدود نمی‌شود، بلکه فرآیندی یکپارچه برای ارتقای هم‌زمان شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، کالبدی و محیطی یک محدوده شهری محسوب می‌شود (Roberts & Sykes, 2000). در این میان، از ابتدای قرن بیست‌ویکم، فرهنگ به تدریج به یکی از مهم‌ترین پیشران‌های بازآفرینی شهری تبدیل شد؛ به گونه‌ای که سیاست‌های فرهنگی از جایگاه فعالیت‌های مکمل خارج شده و به یکی از ابزارهای اصلی احیای اقتصادی، اجتماعی و هویتی شهرها ارتقا یافتند (Garcia, 2004; Sasaki, 2010).

در این دیدگاه، فرهنگ صرفاً نتیجه توسعه شهری نیست، بلکه خود به‌عنوان محرک توسعه عمل می‌کند. ایزدی (۱۷:۲۰۰۶) معتقد است که فرهنگ می‌تواند چرخه بازآفرینی شهری را فعال کرده و زمینه‌ساز احیای اقتصادی و اجتماعی شهرها شود. بهره‌گیری از میراث تاریخی، صنایع فرهنگی و خلاق، هنرهای بومی، رویدادهای فرهنگی و ظرفیت‌های گردشگری، امکان ایجاد فعالیت‌های اقتصادی جدید، افزایش سرزندگی شهری و تقویت هویت مکانی را فراهم می‌سازد (Sasaki, 2010).

در چارچوب بازآفرینی فرهنگ‌مبنا، مداخلات کالبدی نیز ماهیتی متفاوت پیدا می‌کنند. در این رویکرد، هدف صرفاً نوسازی ساختمان‌ها نیست، بلکه تلاش می‌شود با استفاده مجدد از بناهای تاریخی، ارتقای کیفیت فضاهای عمومی و هماهنگ‌سازی ساختار کالبدی با نیازهای اقتصادی و اجتماعی جدید، زمینه توسعه پایدار شهری فراهم شود (Roberts & Sykes, 2000; Izadi, 2006).

نمونه‌ای از این رویکرد را می‌توان در پروژه‌های بازآفرینی بافت تاریخی خرم‌آباد مشاهده کرد؛ جایی که مرمت و احیای بناهای تاریخی، سامان‌دهی فضاهای عمومی و تقویت فعالیت‌های فرهنگی و گردشگری، علاوه بر حفاظت از میراث تاریخی، به افزایش جذابیت اقتصادی، ارتقای کیفیت محیط شهری و تقویت هویت محلی کمک کرده است. نمودار (۱) مهم‌ترین راهبردهای بازآفرینی شهری را نشان می‌دهد.

نمودار (۱) راهبردهای بازآفرینی شهری (Zangisheei et al, 2025)

Figure1) Urban Regeneration Strategies (Zangisheei et al, 2025)

در دهه‌های اخیر، رویکرد بازآفرینی فرهنگ‌مبنا به یکی از مهم‌ترین سیاست‌های توسعه شهری در بسیاری از کشورها تبدیل شده است (Zangisheei et al, 131:2025). در این رویکرد، فرهنگ در سه بعد اصلی کالبدی، اقتصادی و اجتماعی بر فرآیند بازآفرینی اثرگذار است. مهم‌ترین این کارکردها در جدول زیر ارائه شده است.

جدول (۱) نقش فرهنگ در ابعاد مختلف بازآفرینی پایدار (Zangisheei et al, 2025)

Table 1) The Role of Culture in Different Dimensions of Sustainable Regeneration (Zangisheei et al, 2025)

ابعاد بازآفرینی	مهم‌ترین کارکردهای فرهنگ
بازآفرینی کالبدی و محیطی	- استفاده مجدد از ابنیه تاریخی و متروک - ارتقا کیفیت فضاهای عمومی و منظر شهری - افزایش سرزندگی و امنیت فضاهای شهری از طریق حضور شهروندان - تقویت هویت مکانی و احساس تعلق - توسعه کاربری‌های مختلط و فضاهای کار-زندگی - بهره‌گیری از هنرمندان و متخصصان فرهنگی در فرآیند طراحی شهری - ادغام ارزش‌های فرهنگی در برنامه‌های توسعه شهری
بازآفرینی اقتصادی	- جذب سرمایه‌گذاری عمومی و خصوصی - ایجاد اشتغال مستقیم و غیرمستقیم - توسعه صنایع فرهنگی و خلاق - رونق گردشگری فرهنگی - افزایش درآمد کسب‌وکارهای محلی - ارتقای ارزش اقتصادی فضاها و املاک - حفظ و جذب نیروی انسانی خلاق و متخصص

- افزایش مشارکت شهروندان، نهادهای محلی و سازمان‌های داوطلبانه
- تقویت سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی
- ارتقای حس تعلق و هویت محلی
- افزایش مشارکت در فعالیتهای فرهنگی و اجتماعی
- بهبود تصویر ذهنی شهر و محله
- ارتقای کیفیت زندگی و انسجام اجتماعی
- افزایش تعامل میان بخش عمومی، خصوصی و جامعه محلی

همان‌گونه که جدول (۱) نشان می‌دهد، آثار فرهنگ محدود به یک بعد خاص نیست، بلکه به‌طور همزمان بر کیفیت کالبدی، پویایی اقتصادی و انسجام اجتماعی شهر اثر می‌گذارد. فعالیتهای فرهنگی از یک‌سو موجب افزایش جذابیت شهری، رونق گردشگری و سرمایه‌گذاری می‌شوند و از سوی دیگر، هویت محلی، حس تعلق مکانی و سرمایه اجتماعی را تقویت می‌کنند (Izadi et al, 167:2018; Dicks, 2003).

در ادبیات بازآفرینی شهری، مفهوم فرهنگ نیز دامنه‌ای گسترده دارد و تنها به هنرهای سنتی محدود نمی‌شود. در این چارچوب، فرهنگ مجموعه‌ای از فعالیتهای خلاق شامل هنرهای نمایشی، موسیقی، هنرهای تجسمی، معماری، طراحی، صنایع دستی، ادبیات، رسانه، سینما، میراث فرهنگی و حتی صنایع خلاق مانند مد، تبلیغات، نرم‌افزار و سرگرمی را در بر می‌گیرد (Izadi et al, 167:2018).

این نگاه، فرهنگ را به ابزاری برای احیای فضاهای شهری تبدیل می‌کند. در نتیجه، ساختمان‌های تاریخی و صنعتی متروکه می‌توانند به موزه، نگارخانه، مرکز فرهنگی، فضای کار اشتراکی یا مراکز گردشگری تبدیل شوند و زمین‌های رها شده نیز ظرفیت تبدیل شدن به فضاهای عمومی، مراکز فرهنگی و کاربری‌های جدید شهری را پیدا کنند (Smith, 2007). در چنین شرایطی، فعالیتهای فرهنگی نه تنها ارزش اقتصادی تولید می‌کنند، بلکه بر الگوهای مصرف، کیفیت محیط شهری و هویت اجتماعی نیز اثرگذار هستند؛ از این‌رو اقتصاد فرهنگی به عنوان فرآیندی پویا، هم تولید ارزش و هم مصرف ارزش را در بر می‌گیرد (Izadi et al, 136:2018).

در این چارچوب، دو الگوی اصلی برای بازآفرینی فرهنگ مبنا مطرح شده است. نخست، مدل تولید فرهنگی که بر توسعه صنایع فرهنگی و خلاق، جذب هنرمندان، کارآفرینان و نیروهای خلاق و ایجاد خوشه‌های فرهنگی به عنوان موتور رشد اقتصادی تأکید دارد. دوم، مدل مصرف فرهنگی که از طریق توسعه فضاهای فرهنگی، رویدادهای هنری، گردشگری و بازاریابی شهری، به افزایش حضور شهروندان و بازدیدکنندگان در فضاهای شهری و رونق اقتصاد محلی کمک می‌کند (Bianchini, 1993; Binns, 2005). در مجموع، تجربه‌های جهانی نشان می‌دهد که موفقیت بازآفرینی فرهنگ مبنا در گرو ایجاد تعادل میان حفاظت از میراث فرهنگی، ارتقای کیفیت زندگی ساکنان، توسعه اقتصادی و جلوگیری از پیامدهایی همچون اعیانی‌سازی و طرد اجتماعی است؛ بنابراین، فرهنگ زمانی می‌تواند به موتور محرک بازآفرینی پایدار تبدیل شود که در کنار اهداف اقتصادی، به حفظ هویت محلی، عدالت اجتماعی و مشارکت واقعی جامعه محلی نیز توجه شود.

بازآفرینی بر اساس مدل تولید فرهنگی:

تحول ساختار اقتصاد جهانی از اقتصاد صنعتی به اقتصاد فراصنعتی، موجب تغییر در عوامل محرک رشد و توسعه شهری شد. در این گذار، فعالیتهای فرهنگی که پیش‌تر بیشتر به عنوان پیامد توسعه اقتصادی تلقی می‌شدند، به تدریج به یکی از عوامل اصلی تولید ثروت، اشتغال و رقابت‌پذیری شهری تبدیل شدند. بر همین اساس، سیاست‌گذاران و مدیران شهری توجه ویژه‌ای به سرمایه‌گذاری در منابع فرهنگی به عنوان یکی از راهبردهای توسعه اقتصادی معطوف کرده‌اند (Roberts, 2006). در این رویکرد، فرهنگ دیگر صرفاً یک فعالیت مصرفی یا تزیینی نیست، بلکه به عنوان یک سرمایه مولد شناخته می‌شود که می‌تواند زمینه‌ساز نوآوری، کارآفرینی و خلق ارزش افزوده باشد.

همزمان با این تحول، مفهوم منابع فرهنگی نیز دچار بازتعریف شد. لندری (Landry, 2006) برخلاف برداشت‌های سنتی که منابع فرهنگی را عمدتاً در قالب بناهای تاریخی، آثار هنری یا میراث مادی تعریف می‌کردند، معتقد است که مهم‌ترین سرمایه فرهنگی هر شهر، خلاقیت، مهارت، دانش و استعداد ساکنان آن است. از این منظر، منابع فرهنگی مجموعه‌ای از ظرفیت‌های انسانی، فعالیت‌های هنری، صنایع خلاق، دانش بومی، نمادهای فرهنگی و شیوه‌های نوآورانه تولید و ارائه خدمات را در بر می‌گیرد؛ عناصری که می‌توانند موتور محرک توسعه اقتصادی و اجتماعی شهرها باشند.

در امتداد این دیدگاه، مفهوم «شهر خلاق» به‌عنوان یکی از مهم‌ترین رویکردهای توسعه شهری در دهه‌های پایانی قرن بیستم مطرح شد. شهر خلاق، شهری است که با بهره‌گیری از ظرفیت‌های فرهنگی، اجتماعی و انسانی، محیطی مناسب برای شکل‌گیری ایده‌های نو، نوآوری و تولید دانش فراهم می‌آورد و از طریق سیاست‌های فرهنگی، زمینه رشد صنایع خلاق و اقتصاد دانش‌بنیان را مهیا می‌سازد (Landry, 2000). در این الگو، فرهنگ نه یک فعالیت جانبی، بلکه زیرساخت اصلی توسعه شهری محسوب می‌شود و سایر ابعاد توسعه از جمله اقتصاد، گردشگری، نوآوری و کیفیت زندگی تحت تأثیر آن قرار می‌گیرند (Sasaki, 2008). از اواسط دهه ۱۹۹۰ میلادی، راهبرد شهر خلاق به‌طور گسترده در سیاست‌های توسعه شهری مورد استفاده قرار گرفت. شهر برلین نمونه‌ای موفق از این رویکرد است که با تبدیل کارخانه‌ها و فضاهای صنعتی متروکه به مراکز هنری، فرهنگی و نوآوری، توانست ضمن احیای بافت‌های فرسوده، جایگاه خود را به‌عنوان یکی از قطب‌های خلاق اروپا تثبیت کند. همچنین، محله چاپیناتاون در سان‌فرانسیسکو با حمایت از صنایع فرهنگی و هنرمندان محلی، توانسته است همزمان هویت فرهنگی خود را حفظ کرده و رونق اقتصادی قابل توجهی را تجربه کند. شهر ملبورن نیز با توسعه جشنواره‌های فرهنگی، ایجاد فضاهای عمومی برای فعالیت هنرمندان و حمایت از اقتصاد خلاق، به یکی از نمونه‌های شاخص بهره‌گیری از فرهنگ در توسعه شهری تبدیل شده است.

در این چارچوب، سرمایه‌گذاری در صنایع فرهنگی و خلاق به‌عنوان یکی از مهم‌ترین راهبردهای بازآفرینی شهری مطرح می‌شود. وزارت فرهنگ، رسانه و ورزش بریتانیا (DCMS, 2004) صنایع خلاق را فعالیتهایی می‌داند که منشأ آن‌ها خلاقیت، مهارت و استعداد فردی است و از طریق تولید و بهره‌برداری از دارایی‌های فکری، ارزش اقتصادی و اشتغال ایجاد می‌کنند. همچنین، یونسکو صنایع خلاق را مجموعه فعالیتهایی معرفی می‌کند که در خلق، تولید، توزیع و تجاری‌سازی محصولات و خدمات فرهنگی فعالیت دارند و بخش قابل توجهی از آن‌ها تحت حمایت حقوق مالکیت فکری قرار می‌گیرند.

بر همین اساس، برنامه‌ریزان شهری از هنر، فرهنگ و صنایع خلاق به‌عنوان ابزارهایی برای ارتقای کیفیت محیط شهری، افزایش جذابیت سرمایه‌گذاری، احیای بافت‌های تاریخی و تقویت هویت محلی بهره می‌گیرند. در بسیاری از شهرهای جهان، توسعه مراکز فرهنگی، گالری‌ها، فضاهای نمایشگاهی، مراکز هنری، جشنواره‌های فرهنگی و حمایت از هنرمندان محلی، علاوه بر ارتقای کیفیت زندگی، موجب جذب گردشگران، افزایش اشتغال و رونق اقتصاد شهری شده است (Izadi et al, 171:2018).

در ایران نیز ظرفیت‌های فراوانی برای بهره‌گیری از این رویکرد وجود دارد. برای مثال، در بافت تاریخی خرم‌آباد، تبدیل کاروانسراها، خانه‌های تاریخی و فضاهای ارزشمند شهری به موزه‌ها، مراکز صنایع‌دستی، نگارخانه‌ها، خانه‌های خلاق و فضاهای فرهنگی می‌تواند ضمن حفاظت از میراث تاریخی، زمینه توسعه گردشگری، رونق اقتصاد محلی و تقویت هویت شهری را فراهم آورد. چنین مداخلاتی علاوه بر افزایش حضور شهروندان در فضاهای عمومی، موجب بازگشت حیات اجتماعی به بافت‌های تاریخی نیز خواهد شد.

در مجموع، الگوی تولید فرهنگی بر تعامل میان چهار مؤلفه اساسی سرمایه انسانی، فرهنگ، خلاقیت و رشد اقتصادی استوار است (Lin & Rebecca, 2010). در این دیدگاه، سرمایه انسانی مهم‌ترین عامل تولید محسوب می‌شود؛ زیرا خلاقیت، نوآوری و تولید دانش همگی از توانایی‌های انسان سرچشمه می‌گیرند. فرهنگ نیز بستر شکل‌گیری این خلاقیت را فراهم می‌آورد و از طریق صنایع فرهنگی و خلاق، به رشد اقتصادی و توسعه شهری منجر می‌شود. بنابراین، رابطه میان این چهار مؤلفه، رابطه‌ای دوسویه و تقویت‌کننده است که می‌تواند زمینه شکل‌گیری اقتصاد خلاق و بازآفرینی پایدار شهری را فراهم سازد.

همزمان با گسترش اقتصاد خلاق، رقابت شهرها نیز از رقابت بر سر سرمایه‌های مالی به رقابت بر سر جذب نیروی انسانی خلاق تغییر یافته است. در این شرایط، شهرهایی موفق‌تر خواهند بود که بتوانند محیطی جذاب برای زندگی و فعالیت متخصصان، پژوهشگران، هنرمندان، معماران، طراحان، برنامه‌نویسان، کارآفرینان و سایر گروه‌های خلاق فراهم کنند. وجود فضاهای عمومی باکیفیت، کافه‌ها، گالری‌های هنری، مسیرهای پیاده و دوچرخه، مراکز فرهنگی و محیط‌های باز و انعطاف‌پذیر، از جمله عواملی هستند که امکان شکل‌گیری تعاملات اجتماعی، تبادل ایده‌ها و تقویت نوآوری را فراهم می‌کنند (Izadi et al, 172:2018).

به همین دلیل، بسیاری از پژوهشگران از این رویکرد با عنوان «بازآفرینی هنرمحور» یا «توسعه اقتصادی مبتنی بر خلاقیت» یاد می‌کنند (Gibson & Klocker, 2004). در این الگو، هنرمندان و فعالان صنایع خلاق نه تنها بهره‌برداران فضاهای شهری، بلکه بازیگران اصلی فرآیند بازآفرینی محسوب می‌شوند؛ زیرا حضور آنان می‌تواند با ایجاد فعالیت‌های فرهنگی، افزایش تعاملات اجتماعی، جذب سرمایه و ارتقای تصویر ذهنی شهر، زمینه تجدید حیات اقتصادی، اجتماعی و کالبدی بافت‌های شهری را فراهم آورد. بدین ترتیب، فرهنگ از یک عنصر صرفاً نمادین فراتر رفته و به یکی از مهم‌ترین موتورهای توسعه پایدار شهری تبدیل می‌شود.

بازآفرینی بر اساس الگوی مصرف فرهنگی:

در مقابل رویکرد تولید فرهنگی، الگوی مصرف فرهنگی بر نقش فرهنگ در افزایش جذابیت، رقابت‌پذیری و مصرف‌پذیری فضاهای شهری تأکید دارد. در این رویکرد، هدف اصلی نه تولید محصولات فرهنگی، بلکه ارتقای کیفیت تجربه فضایی و افزایش تمایل شهروندان، گردشگران، سرمایه‌گذاران و سایر مصرف‌کنندگان برای حضور و استفاده از فضاهای شهری است (Binns, 2005). بنابراین، فرهنگ به ابزاری برای بازتعریف تصویر شهر، ارتقای هویت مکانی و افزایش جذابیت محیط شهری تبدیل می‌شود. درک این رویکرد مستلزم توجه به مفهوم مصرف فضا است. از دیدگاه ژان (Jean, 2012)، مصرف فضا صرفاً به استفاده فیزیکی از محیط محدود نمی‌شود، بلکه فرآیندی است که از طریق آن، افراد، فعالیت‌های روزمره و ساختار کالبدی شهر با یکدیگر پیوند می‌یابند. فضاهای شهری زمانی ارزشمند تلقی می‌شوند که بتوانند زمینه تعاملات اجتماعی، فعالیت‌های فرهنگی، اوقات فراغت، گردشگری و تجربه‌های جمعی را فراهم آورند. از این منظر، کیفیت مصرف فضا به اندازه کیفیت تولید آن اهمیت دارد.

گسترش اقتصاد فراصنعتی و کاهش سهم فعالیت‌های تولیدی در اقتصاد شهرها، موجب شد سیاست‌های توسعه شهری بیش از گذشته بر ارتقای کیفیت فضاهای مصرفی، جذب گردشگران، توسعه فعالیت‌های خدماتی و تقویت اقتصاد تجربه‌محور متمرکز شوند. در این شرایط، فرهنگ به یکی از مهم‌ترین ابزارهای خلق مزیت رقابتی برای شهرها تبدیل شد و از طریق ایجاد محیط‌های سرزنده، رویدادهای فرهنگی و ارتقای کیفیت فضاهای عمومی، زمینه افزایش سرمایه‌گذاری و رونق اقتصادی را فراهم ساخت (Jean, 2012).

در الگوی مصرف فرهنگی، شهرها می‌کوشند با خلق تصویری جذاب، پویا و متمایز از خود، گروه‌های هدفی مانند گردشگران، سرمایه‌گذاران، کارآفرینان و طبقه خلاق را جذب کنند. به بیان دیگر، اگر در الگوی تولید فرهنگی، فرهنگ به‌عنوان یک محصول اقتصادی مورد توجه قرار می‌گیرد، در الگوی مصرف فرهنگی، فرهنگ به‌عنوان ابزاری برای افزایش جذابیت فضا و تحریک تقاضا عمل می‌کند (Binns, 2005). در نتیجه، کیفیت محیط شهری، تنوع فعالیت‌های فرهنگی، سرزندگی فضاهای عمومی و هویت مکانی، به عناصر کلیدی رقابت میان شهرها تبدیل می‌شوند.

یکی از مهم‌ترین ابزارهای تحقق این رویکرد، بازاریابی مکان است. بازاریابی مکان مجموعه‌ای از سیاست‌ها و اقدامات برنامه‌ریزی‌شده برای ارتقای تصویر ذهنی شهر، معرفی ظرفیت‌های فرهنگی و تاریخی، افزایش جذابیت محیط شهری و جذب گروه‌های هدف مختلف است. این رویکرد با بهره‌گیری از ویژگی‌های منحصربه‌فرد هر شهر، تلاش می‌کند هویتی متمایز برای آن ایجاد کند و زمینه توسعه گردشگری، سرمایه‌گذاری، حفظ جمعیت و جذب ساکنان جدید را فراهم آورد (Montgomery, 2004).

در این چارچوب، برندسازی شهری و ساخت مکان نیز جایگاه ویژه‌ای پیدا می‌کنند. طراحی باکیفیت فضاهای عمومی، حفاظت از میراث فرهنگی، سامان‌دهی فضاهای تاریخی، برگزاری جشنواره‌ها و رویدادهای فرهنگی، توسعه مسیرهای پیاده‌راه، فضاهای هنری و مراکز فرهنگی، همگی در شکل‌گیری تصویر ذهنی مثبت از شهر نقش دارند. چنین اقداماتی علاوه بر افزایش حضور

شهروندان در فضاهای عمومی، موجب تقویت حس تعلق مکانی، ارتقای سرمایه اجتماعی و افزایش رقابت‌پذیری اقتصادی شهر می‌شوند (Montgomery, 2004).

از این منظر، بازآفرینی فرهنگ‌مبنا در بستر جهانی‌شدن، به دنبال ایجاد شهری است که ضمن حفظ ویژگی‌های بومی و تاریخی خود، بتواند تصویری جذاب، متمایز و رقابت‌پذیر در سطح ملی و بین‌المللی ارائه کند (Jean, 2012). تحقق این هدف، مستلزم آن است که برنامه‌های بازآفرینی تنها بر نوسازی کالبدی متمرکز نباشند، بلکه با بهره‌گیری از ظرفیت‌های فرهنگی، کیفیت تجربه فضایی شهروندان و بازدیدکنندگان را نیز ارتقا دهند.

به‌طور کلی، الگوی مصرف فرهنگی بر این فرض استوار است که افزایش کیفیت محیط شهری، تقویت هویت مکانی و ارتقای تجربه حضور در فضاهای شهری، می‌تواند موجب افزایش سرمایه‌گذاری، رونق گردشگری، توسعه اقتصاد خدماتی و در نهایت، تحقق بازآفرینی پایدار شهری شود. از این رو، فرهنگ در این رویکرد نه صرفاً یک فعالیت هنری، بلکه سرمایه‌ای راهبردی برای افزایش جذابیت، ارتقای کیفیت زندگی و توسعه رقابت‌پذیری شهرها محسوب می‌شود (Montgomery, Izadi et al, 176:2018). (2004).

پایداری اجتماعی و فرهنگی در بازآفرینی شهری:

• پایداری اجتماعی

پایداری اجتماعی یکی از ارکان اصلی بازآفرینی شهری پایدار به شمار می‌رود و بر ارتقای کیفیت زندگی، تقویت سرمایه اجتماعی، افزایش مشارکت شهروندان، تحقق عدالت فضایی، امنیت اجتماعی و حفظ شبکه‌های ارتباطی محلات تأکید دارد. در این رویکرد، موفقیت برنامه‌های بازآفرینی صرفاً به بهبود شرایط کالبدی محدود نمی‌شود، بلکه توانایی آن‌ها در ارتقای انسجام اجتماعی، کاهش نابرابری و افزایش حس تعلق شهروندان نیز مورد توجه قرار می‌گیرد (Rezvani et al, 2017).

نظریه نردبان مشارکت شهروندی آرنشتاین (Arnstein, 1969) نیز نشان می‌دهد که مشارکت واقعی شهروندان در تصمیم‌گیری‌های شهری، یکی از مهم‌ترین پیش‌شرط‌های دستیابی به توسعه پایدار است. بر این اساس، بازآفرینی زمانی می‌تواند پایدار باشد که ساکنان محلی از مرحله برنامه‌ریزی تا اجرا و ارزیابی پروژه‌ها در فرآیند تصمیم‌گیری نقش مؤثر داشته باشند.

مهم‌ترین اهداف و راهبردهای پایداری اجتماعی در بازآفرینی شهری عبارت‌اند از:

- افزایش عرضه مسکن مناسب و توسعه زیرساخت‌های محلی؛
- تقویت خدمات آموزشی، بهداشتی و رفاهی؛
- کاهش آسیب‌های اجتماعی، جرائم و احساس ناامنی؛
- توانمندسازی گروه‌های محلی و افزایش مشارکت شهروندان؛
- تقویت سرمایه اجتماعی، انسجام محله‌ای و شبکه‌های اجتماعی؛
- توجه به نیازهای گروه‌های مختلف اجتماعی و تحقق عدالت فضایی؛
- حفاظت از میراث معماری و توسعه گردشگری شهری.

در مجموع، بازآفرینی اجتماعی-فرهنگی با هدف تقویت پیوندهای اجتماعی، ارتقای سرمایه اجتماعی و افزایش کیفیت زندگی ساکنان، زمینه شکل‌گیری محله‌هایی پایدار، تاب‌آور و برخوردار از هویت اجتماعی را فراهم می‌سازد (Zangisheei et al, 91:2025).

• پایداری فرهنگی

در کنار پایداری اجتماعی، پایداری فرهنگی یکی دیگر از ابعاد اساسی بازآفرینی پایدار محسوب می‌شود. این بعد بر حفظ هویت تاریخی، تداوم ارزش‌های فرهنگی، صیانت از میراث معماری، تقویت حس مکان و انتقال سرمایه‌های فرهنگی به نسل‌های آینده

تأکید دارد. در رویکردهای نوین توسعه شهری، فرهنگ نه صرفاً به عنوان میراث گذشته، بلکه به عنوان یکی از سرمایه‌های راهبردی توسعه پایدار شناخته می‌شود (UNESCO, 2011).

سند منظر شهری تاریخی یونسکو نیز حفاظت از ارزش‌های فرهنگی و تاریخی را یکی از پیش‌نیازهای تحقق توسعه پایدار شهری معرفی می‌کند (UNESCO, 2011). در این چارچوب، حفاظت از میراث فرهنگی باید همزمان با پاسخگویی به نیازهای توسعه معاصر انجام شود؛ به گونه‌ای که ضمن حفظ اصالت و هویت تاریخی، امکان ارتقای کیفیت زندگی و توسعه اقتصادی نیز فراهم گردد.

ساساکی (Sasaki, 2010) نیز بر این باور است که بهره‌گیری از ظرفیت‌های بومی، حفاظت از میراث فرهنگی و تقویت صنایع فرهنگی، نقش مهمی در موفقیت برنامه‌های بازآفرینی شهری دارد. از این منظر، فرهنگ علاوه بر حفظ هویت محلی، می‌تواند زمینه توسعه گردشگری، ارتقای کیفیت محیط شهری و افزایش جذابیت فضاهای عمومی را نیز فراهم سازد.

• چالش‌های بازآفرینی فرهنگ‌مبنا و ضرورت ظرفیت‌سازی نهادی

مرور تجربه‌های جهانی نشان می‌دهد که بهره‌گیری از فرهنگ در بازآفرینی شهری، در کنار آثار مثبت، با چالش‌هایی نیز همراه است. یکی از مهم‌ترین این چالش‌ها، تجاری‌شدن فرهنگ و تبدیل میراث فرهنگی به کالایی صرفاً اقتصادی است. در چنین شرایطی، ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی یک مکان ممکن است تحت تأثیر منافع اقتصادی قرار گرفته و اصالت تاریخی و هویت محلی آن تضعیف شود (Smith, 2007).

از سوی دیگر، گسترش الگوهای استاندارد بازآفرینی در شهرهای مختلف، خطر همگن‌شدن فضاهای شهری و از بین رفتن ویژگی‌های منحصربه‌فرد مکان‌ها را به همراه دارد. به همین دلیل، بسیاری از پژوهشگران بر ضرورت طراحی راهکارهای بومی، خلاقانه و متناسب با ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی و تاریخی هر شهر تأکید کرده‌اند (Sasaki, 2010). در این رویکرد، بازآفرینی موفق زمانی محقق می‌شود که بر ظرفیت‌های محلی، حافظه تاریخی و مشارکت واقعی جامعه استوار باشد. چالش مهم دیگر، اعیانی‌سازی است؛ فرآیندی که در آن افزایش سرمایه‌گذاری و ارتقای ارزش اقتصادی محله‌های قدیمی، به افزایش قیمت زمین و مسکن، خروج تدریجی ساکنان کم‌درآمد و تغییر ساختار اجتماعی محلات منجر می‌شود (Lees et al., 2016). در چنین شرایطی، اگرچه کیفیت کالبدی و اقتصادی محیط ارتقا می‌یابد، اما اهداف عدالت اجتماعی و حفظ هویت محلی با تهدید مواجه می‌شوند (Lees & Phillips, 2018).

همچنین، برخی پروژه‌های بازآفرینی با پدیده نمایشی‌شدن فرهنگ روبه‌رو هستند؛ وضعیتی که در آن، فرهنگ محلی بیش از آنکه در زندگی روزمره ساکنان جریان داشته باشد، به ابزاری برای جذب گردشگر و مصرف فرهنگی تبدیل می‌شود (Richards & Duif, 2019). در نتیجه، فرهنگ از یک سرمایه اجتماعی و هویتی به کالایی اقتصادی تقلیل می‌یابد.

در مواجهه با این چالش‌ها، ظرفیت‌سازی نهادی یکی از مهم‌ترین پیش‌شرط‌های تحقق بازآفرینی پایدار به شمار می‌رود. رویکرد نهادگرایی بر این اصل استوار است که موفقیت برنامه‌های بازآفرینی تنها به منابع مالی یا مداخلات کالبدی وابسته نیست، بلکه کیفیت حکمرانی شهری، سرمایه اجتماعی، چارچوب‌های قانونی، هماهنگی بین‌سازمانی و میزان مشارکت ذی‌نفعان، نقش تعیین‌کننده‌ای در موفقیت این برنامه‌ها دارند (Healey, 2007; Pierre, 2014).

ظرفیت‌سازی نهادی شامل ارتقای منابع انسانی، بهبود ساختارهای مدیریتی، تقویت همکاری میان سازمان‌های دولتی، بخش خصوصی و جامعه محلی، و اصلاح چارچوب‌های قانونی و سیاستی است (Brown, 2008; UN-Habitat, 2020). در این چارچوب، نهادهای محلی، سازمان‌های فرهنگی، انجمن‌های مردمی و بخش خصوصی باید در قالب شبکه‌ای مشارکتی در برنامه‌ریزی، اجرا و ارزیابی پروژه‌های بازآفرینی حضور فعال داشته باشند.

بنابراین، موفقیت بازآفرینی فرهنگ‌مبنا در گرو ایجاد توازن میان توسعه اقتصادی، حفاظت از میراث فرهنگی، عدالت اجتماعی و حکمرانی نهادی است. تنها در چنین شرایطی می‌توان از ظرفیت‌های فرهنگی به عنوان موتور محرک بازآفرینی پایدار بهره گرفت، بدون آنکه هویت محلی، سرمایه اجتماعی و اصالت فرهنگی بافت‌های تاریخی دچار آسیب شوند.

تجربیات جهانی بازآفرینی فرهنگ‌مبنا:

در دو دهه اخیر، فرهنگ به یکی از مهم‌ترین محرک‌های بازآفرینی شهری در بسیاری از شهرهای جهان تبدیل شده است. تجربه‌های بین‌المللی نشان می‌دهد که تلفیق حفاظت از میراث فرهنگی، توسعه صنایع خلاق، ارتقای فضاهای عمومی و مشارکت شهروندان می‌تواند علاوه بر احیای بافت‌های فرسوده، به ارتقای کیفیت زندگی، افزایش سرمایه اجتماعی و رونق اقتصاد شهری نیز منجر شود. در عین حال، این تجربه‌ها بیانگر آن است که در صورت غلبه منافع اقتصادی بر اهداف اجتماعی و فرهنگی، بازآفرینی می‌تواند با پیامدهایی همچون اعیانی‌سازی، افزایش نابرابری فضایی و تضعیف هویت محلی همراه شود.

• تجربه شهر بارسلونا

بارسلونا یکی از شناخته‌شده‌ترین نمونه‌های بازآفرینی فرهنگ‌مبنا در اروپا به شمار می‌رود. این شهر، به‌ویژه پس از برگزاری بازی‌های المپیک ۱۹۹۲، راهبردی مبتنی بر طراحی شهری انسان‌محور، ارتقای فضاهای عمومی و توسعه فعالیت‌های فرهنگی را در پیش گرفت و توانست بخش قابل توجهی از مناطق صنعتی و فرسوده خود را به فضاهای شهری پویا و چندمنظوره تبدیل کند (Marshall, 2004).

در این فرآیند، توسعه پیاده‌راه‌ها، ساماندهی فضاهای عمومی، استقرار مراکز فرهنگی و هنری، ارتقای کیفیت منظر شهری و تقویت فعالیت‌های گردشگری، زمینه باززنده‌سازی اجتماعی و اقتصادی بسیاری از محلات را فراهم ساخت. پژوهش‌های بعدی نشان می‌دهد که پیوند میان فرهنگ، گردشگری و اقتصاد خلاق، نقش تعیین‌کننده‌ای در موفقیت این تجربه داشته است (Degen & Garcia, 2012).

در کنار این دستاوردها، مطالعات جدید به پیامدهای منفی این الگو نیز اشاره کرده‌اند. افزایش گردشگری، رشد سرمایه‌گذاری خصوصی و افزایش ارزش زمین در برخی از محلات مرکزی، زمینه تشدید اعیانی‌سازی، افزایش هزینه‌های سکونت و خروج تدریجی ساکنان بومی را فراهم کرده است (Sequera & Janoschka, 2015). بنابراین، تجربه بارسلونا نشان می‌دهد که موفقیت اقتصادی بازآفرینی فرهنگی، بدون ملاحظات عدالت اجتماعی، می‌تواند به نابرابری فضایی منجر شود.

• تجربه شهر برلین

برلین نیز یکی از نمونه‌های شاخص بازآفرینی فرهنگ‌مبنا محسوب می‌شود. پس از اتحاد دوباره آلمان، بخش قابل توجهی از کارخانه‌ها، انبارها و فضاهای صنعتی متروکه این شهر، از طریق استفاده مجدد تطبیقی، به مراکز فرهنگی، گالری‌های هنری، فضاهای خلاق و کاربری‌های ترکیبی تبدیل شدند (Colomb, 2012).

در این تجربه، سیاست‌های شهری بر حفظ میراث تاریخی، حمایت از صنایع خلاق، توسعه فعالیت‌های فرهنگی و مشارکت نهادهای محلی استوار بود. استفاده موقت از ساختمان‌های متروکه برای فعالیت‌های هنری، برگزاری رویدادهای فرهنگی و تقویت اقتصاد خلاق، موجب جذب سرمایه‌گذاری، افزایش سرزندگی شهری و ارتقای سرمایه اجتماعی شد (Novy & Colomb, 2013). مطالعات اخیر برلین را نمونه‌ای موفق از «بازآفرینی خلاق» معرفی می‌کنند؛ رویکردی که در آن فرهنگ، نه صرفاً به عنوان ابزار زیباسازی، بلکه به عنوان زیرساخت توسعه اقتصادی و اجتماعی عمل می‌کند (Evans, 2019). با این حال، برلین نیز از پیامدهای افزایش ارزش زمین، فشار سرمایه‌گذاری و تهدید جابه‌جایی گروه‌های کم‌درآمد مصون نبوده است (Bernt, 2018).

بررسی تجربه‌های جهانی نشان می‌دهد که فرهنگ می‌تواند به عنوان موتور محرک بازآفرینی شهری، موجب احیای اقتصاد محلی، افزایش کیفیت فضاهای عمومی، تقویت هویت شهری و ارتقای سرمایه اجتماعی شود. در مقابل، اگر بازآفرینی صرفاً بر جذب سرمایه و توسعه گردشگری متمرکز گردد، احتمال بروز پیامدهایی مانند اعیانی‌سازی، تجاری‌شدن فرهنگ و تضعیف هویت محلی افزایش خواهد یافت. از این رو، بسیاری از پژوهشگران بر ضرورت تلفیق عدالت اجتماعی، مشارکت شهروندان و حکمرانی مشارکتی در کنار توسعه اقتصادی تأکید دارند (UN-Habitat, 2020; OECD, 2023).

تجربه‌های بازآفرینی فرهنگ‌مبنا در ایران:

در سال‌های اخیر، بازآفرینی شهری در ایران نیز به تدریج از رویکردهای صرفاً کالبدی فاصله گرفته و توجه بیشتری به ابعاد فرهنگی، اجتماعی و هویتی پیدا کرده است. هرچند بخش عمده‌ای از پروژه‌های بازآفرینی همچنان بر نوسازی فیزیکی متمرکز

هستند، برخی تجربه‌های داخلی نشان می‌دهد که توجه به ظرفیت‌های فرهنگی و مشارکت اجتماعی می‌تواند نقش مهمی در موفقیت این برنامه‌ها ایفا کند.

• بافت تاریخی یزد

بافت تاریخی یزد، به عنوان نخستین شهر تاریخی ایران ثبت شده در فهرست میراث جهانی یونسکو، یکی از مهم‌ترین نمونه‌های بازآفرینی فرهنگ‌مبنا در کشور محسوب می‌شود (UNESCO, 2017). در این تجربه، مرمت بناهای تاریخی، احیای فضاهای عمومی، توسعه گردشگری فرهنگی و حمایت از صنایع دستی، در کنار حفاظت از میراث تاریخی دنبال شده است. نتایج این برنامه بیانگر افزایش رونق اقتصادی، توسعه فعالیت‌های گردشگری، تقویت تصویر شهری و ارتقای هویت فرهنگی است. با این حال، پژوهش‌ها نشان می‌دهد که تمرکز بیش از حد بر گردشگری و تجاری‌سازی فضاهای تاریخی، در برخی از بخش‌های بافت تاریخی موجب افزایش قیمت املاک، کاهش سکونت‌پذیری و خروج تدریجی ساکنان بومی شده است. این تجربه نشان می‌دهد که حفاظت از میراث فرهنگی باید همزمان با حفظ حیات اجتماعی محلات دنبال شود.

• محله گلابدره تهران

محله گلابدره نیز نمونه‌ای از بازآفرینی محله‌محور در ایران است که در آن بهسازی محیط شهری، ارتقای فضاهای عمومی، توسعه فعالیت‌های فرهنگی و افزایش مشارکت اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است. مطالعات انجام شده نشان می‌دهد که برگزاری برنامه‌های فرهنگی، فعالیت‌های هنری و رویدادهای محله‌ای، موجب افزایش تعاملات اجتماعی، تقویت حس تعلق مکانی و ارتقای سرمایه اجتماعی شده است. با این وجود، محدود بودن مشارکت واقعی شهروندان در فرآیند تصمیم‌گیری و غلبه نگاه کالبدی در برخی مراحل پروژه، از مهم‌ترین چالش‌های این تجربه محسوب می‌شود. تجربه‌های داخلی نشان می‌دهد که موفقیت بازآفرینی فرهنگ‌مبنا در گرو ایجاد تعادل میان حفاظت از میراث فرهنگی، ارتقای کیفیت زندگی، توسعه اقتصادی و مشارکت واقعی جامعه محلی است. در مواردی که فرهنگ صرفاً به ابزاری برای توسعه گردشگری یا سرمایه‌گذاری تبدیل شده، پیامدهایی همچون تجاری شدن فضا، افزایش ارزش زمین و تضعیف پیوندهای اجتماعی مشاهده شده است.

بازآفرینی فرهنگ‌مبنا در مواجهه با چالش‌های نوظهور

تحولات دهه‌های اخیر، به‌ویژه تغییرات اقلیمی و همه‌گیری کووید-۱۹، ضرورت بازنگری در سیاست‌های بازآفرینی شهری را بیش از پیش آشکار ساخته است. در این شرایط، مفاهیمی مانند تاب‌آوری شهری، توسعه زیرساخت‌های سبز، افزایش سرانه فضاهای عمومی و طراحی انسان‌محور، به بخش جدایی‌ناپذیر برنامه‌های بازآفرینی پایدار تبدیل شده‌اند (UN-Habitat, 2022). در حوزه تغییرات اقلیمی، توسعه زیرساخت‌های سبز، مدیریت پایدار منابع آب، حفاظت از باغ‌های تاریخی و افزایش نفوذپذیری فضاهای شهری، از مهم‌ترین راهبردهای افزایش تاب‌آوری محسوب می‌شوند. همچنین، تجربه همه‌گیری کووید-۱۹ نشان داد که کیفیت فضاهای عمومی، دسترسی‌پذیری، انعطاف‌پذیری عملکردی و امکان تعاملات اجتماعی ایمن، از الزامات اساسی شهرهای آینده خواهد بود (Sharifi & Khavarian-Garesir, 2020). از این منظر، بازآفرینی فرهنگ‌مبنا دیگر صرفاً به حفاظت از میراث تاریخی محدود نیست، بلکه باید توان پاسخگویی به مخاطرات اقلیمی، بحران‌های سلامت عمومی و تغییرات اجتماعی را نیز داشته باشد.

چارچوب نظری پژوهش:

مرور ادبیات نشان داد که رویکردهای سنتی مداخله در بافت‌های تاریخی و فرسوده، عمدتاً بر نوسازی کالبدی و اقدامات از بالا به پایین استوار بوده‌اند؛ رویکردهایی که به دلیل بی‌توجهی به ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و نهادی، در بسیاری از موارد با مقاومت اجتماعی، کاهش حس تعلق مکانی و ناپایداری نتایج مواجه شده‌اند (Roberts, Hassanzadeh & Soltanzadeh, 2018).

(Sykes, 2000 &)، در مقابل، نظریه‌های معاصر بازآفرینی شهری، شهر را یک نظام چندبعدی می‌دانند که پایداری آن تنها از طریق هم‌افزایی میان ابعاد کالبدی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست‌محیطی و نهادی قابل تحقق است (Tallon, 2010; Alpopi & Manole, 2013).

در این میان، رویکرد بازآفرینی فرهنگ‌مبنا به‌عنوان یکی از جریان‌های نوین بازآفرینی پایدار شهری، فرهنگ را نه صرفاً به‌عنوان یک عنصر نمادین یا میراثی، بلکه به‌عنوان سرمایه‌ای راهبردی برای توسعه شهری معرفی می‌کند. در این رویکرد، ظرفیت‌های فرهنگی شامل میراث تاریخی، هویت محلی، صنایع خلاق، هنرهای بومی، حافظه جمعی و سرمایه اجتماعی، به‌عنوان منابعی درون‌زا شناخته می‌شوند که می‌توانند همزمان موجب ارتقای کیفیت محیط شهری، افزایش مشارکت اجتماعی، رونق اقتصاد محلی و تقویت حکمرانی شهری شوند (Landry, 2000; Sasaki, 2010; Garcia, 2004).

بررسی ادبیات همچنین نشان می‌دهد که تأثیر فرهنگ بر بازآفرینی شهری، تأثیری مستقیم و خطی نیست؛ بلکه این اثر از طریق مجموعه‌ای از سازوکارهای اجتماعی، اقتصادی و نهادی تحقق می‌یابد. به بیان دیگر، ظرفیت‌های فرهنگی زمانی می‌توانند به بازآفرینی پایدار منجر شوند که در بستر حکمرانی مشارکتی، اقتصاد خلاق و ظرفیت نهادی سازماندهی شوند. بنابراین، فرهنگ نقش «پیشران» و سایر ابعاد نقش «تسهیل‌گر» را در فرآیند بازآفرینی ایفا می‌کنند. بر این اساس، چارچوب نظری پژوهش حاضر بر چهار مؤلفه اساسی استوار است:

۱. فرهنگ و هویت مکانی

در این پژوهش، فرهنگ به‌عنوان مهم‌ترین سرمایه درون‌زای بازآفرینی در نظر گرفته می‌شود. میراث تاریخی، ارزش‌های فرهنگی، آیین‌های بومی، هنرهای محلی و حافظه جمعی، مهم‌ترین مؤلفه‌هایی هستند که موجب تقویت هویت شهری، افزایش حس تعلق مکانی و ارتقای کیفیت فضاهای شهری می‌شوند. از دیدگاه (Sasaki, 2010)، حفاظت از میراث فرهنگی نه تنها به حفظ هویت تاریخی شهر کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به موتور محرک توسعه پایدار شهری نیز تبدیل شود.

۲. حکمرانی مشارکتی و توانمندسازی اجتماعی

یکی از مهم‌ترین پیش‌شرط‌های موفقیت بازآفرینی فرهنگ‌مبنا، مشارکت واقعی جامعه محلی در فرآیند تصمیم‌گیری و اجرا است. در الگوهای جدید بازآفرینی، شهروندان صرفاً دریافت‌کننده خدمات نیستند، بلکه به‌عنوان کنشگران اصلی تغییر شناخته می‌شوند (Miskowies & Masieriek, 2022). نظریه نردبان مشارکت آرنشتاین (Arnstein, 1369) نیز بیان می‌کند که هرچه سطح مشارکت شهروندان افزایش یابد، احتمال موفقیت و پایداری مداخلات شهری بیشتر خواهد بود. بنابراین، توانمندسازی اجتماعی، ارتقای سرمایه اجتماعی و تقویت کنش جمعی، از ارکان اساسی بازآفرینی پایدار محسوب می‌شوند.

۳. اقتصاد محلی و صنایع خلاق

ادبیات اقتصاد خلاق نشان می‌دهد که در اقتصاد دانش‌بنیان، فرهنگ و خلاقیت به یکی از مهم‌ترین منابع رشد اقتصادی شهرها تبدیل شده‌اند (Landry, 2000). صنایع خلاق، گردشگری فرهنگی، فعالیت‌های هنری و کسب‌وکارهای فرهنگی، علاوه بر ایجاد اشتغال و درآمد، موجب افزایش جذابیت شهری، ارتقای رقابت‌پذیری و احیای اقتصاد محلی می‌شوند. از این منظر، اقتصاد فرهنگی یکی از سازوکارهای اصلی تبدیل سرمایه فرهنگی به ارزش اقتصادی در فرآیند بازآفرینی است.

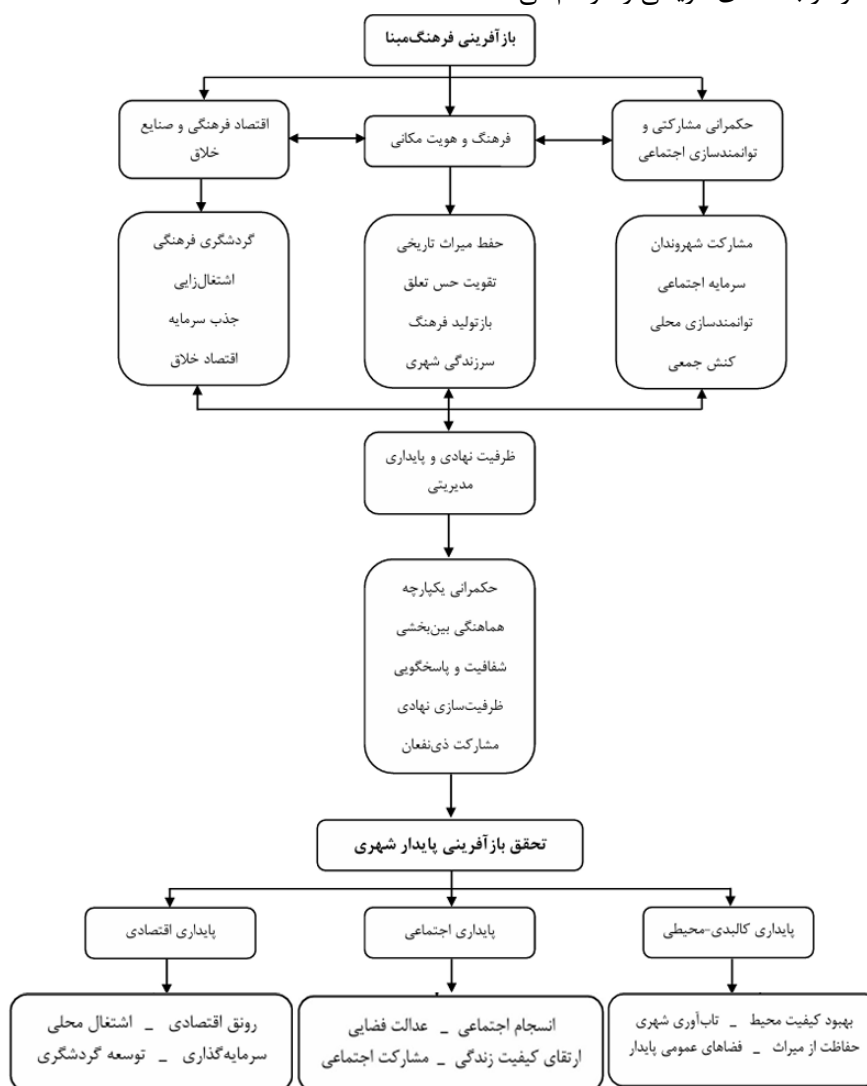
۴. ظرفیت نهادی و حکمرانی شهری

مطالعات نهادگرایی نشان می‌دهد که موفقیت بازآفرینی فرهنگ‌مبنا بیش از هر چیز به کیفیت حکمرانی شهری وابسته است (Brown, 2008; Healey, 2007). ظرفیت نهادی شامل توانایی سازمان‌های شهری، چارچوب‌های قانونی، شبکه‌های همکاری، هماهنگی بین‌سازمانی و مشارکت ذی‌نفعان در هدایت و اجرای سیاست‌های بازآفرینی است. در این چارچوب، نهادهای توانمند،

بستر لازم را برای استفاده مؤثر از ظرفیت‌های فرهنگی و اجتماعی فراهم می‌کنند و از تبدیل بازآفرینی به مداخلات صرفاً کالبدی جلوگیری می‌کنند.

بر اساس این مبانی، چارچوب نظری پژوهش بر این فرض استوار است که فرهنگ به‌عنوان متغیر پیش‌ران، از طریق چهار سازوکار اصلی شامل تقویت هویت مکانی، ارتقای مشارکت اجتماعی، توسعه اقتصاد خلاق و تقویت ظرفیت نهادی، فرآیند بازآفرینی پایدار را هدایت می‌کند. پیامد این تعامل، ارتقای کیفیت محیط شهری، افزایش سرمایه اجتماعی، رونق اقتصادی، حفاظت از میراث تاریخی و در نهایت تحقق ابعاد مختلف پایداری شهری است.

در نتیجه، در این پژوهش، بازآفرینی فرهنگ‌مبنا نه صرفاً به‌عنوان یک مداخله کالبدی، بلکه به‌عنوان یک سیستم یکپارچه در نظر گرفته می‌شود که در آن فرهنگ، مشارکت، اقتصاد خلاق و حکمرانی نهادی به‌صورت متقابل بر یکدیگر اثر گذاشته و زمینه تحقق بازآفرینی پایدار در بافت‌های تاریخی را فراهم می‌کنند.

نمودار ۲) مدل مفهومی پژوهش

Figure2) Conceptual Model of the Research

در همین راستا، مدل مفهومی پژوهش (نمودار ۲) روابط میان این مؤلفه‌ها را به تصویر می‌کشد و مبنای تحلیل تجربی پژوهش حاضر قرار می‌گیرد.

بر اساس مبانی نظری و مرور مطالعات پیشین، مدل مفهومی پژوهش حاضر بر این فرض استوار است که بازآفرینی فرهنگ‌مبنا، به‌عنوان رویکردی چندبعدی، از طریق تقویت هویت مکانی، توسعه اقتصاد فرهنگی و صنایع خلاق، استقرار حکمرانی مشارکتی و توانمندسازی اجتماعی، و نیز ارتقای ظرفیت نهادی و مدیریتی، زمینه تحقق بازآفرینی پایدار شهری را فراهم می‌سازد. در این چارچوب، فرهنگ نه صرفاً به‌عنوان عنصری نمادین یا ابزاری برای حفاظت از میراث، بلکه به‌عنوان پیشران توسعه پایدار، نقش محوری در ارتقای کیفیت زندگی، تقویت سرمایه اجتماعی، رونق اقتصاد محلی، بهبود کیفیت محیط شهری و افزایش تاب‌آوری بافت‌های تاریخی و فرسوده ایفا می‌کند. بر این اساس، تعامل و هم‌افزایی میان مؤلفه‌های یادشده، در نهایت به تحقق ابعاد سه‌گانه پایداری شامل پایداری اجتماعی، پایداری اقتصادی و پایداری کالبدی-محیطی منجر خواهد شد.

پیشینه پژوهش:

پژوهش‌های مرتبط با بازآفرینی پایدار بافت‌های تاریخی طی دو دهه اخیر به‌طور گسترده بر ابعاد کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، نهادی و مدیریتی تمرکز داشته‌اند. مرور این مطالعات نشان می‌دهد که اگرچه رویکرد بازآفرینی از مداخلات صرفاً کالبدی به سوی رویکردهای یکپارچه و پایدار حرکت کرده است، اما میزان توجه به فرهنگ، هویت تاریخی، مشارکت ذی‌نفعان و توسعه نهادی در پژوهش‌های مختلف یکسان نبوده است.

در سطح بین‌المللی، رابرتز و سایکس (Roberts & Sykes, 2000) بازآفرینی شهری را فرآیندی جامع برای بهبود همزمان شرایط کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی معرفی کرده و بر ضرورت هماهنگی میان نهادهای مختلف و مشارکت ذی‌نفعان تأکید کرده‌اند. در ادامه، کولانتونیو و دیکسون (Colantonio & Dixon, 2011) نشان دادند که موفقیت برنامه‌های بازآفرینی تنها به مداخلات کالبدی وابسته نیست، بلکه تحقق پایداری اجتماعی، حفاظت از میراث فرهنگی، تقویت سرمایه اجتماعی و ارتقای کیفیت زندگی نیز نقش تعیین‌کننده‌ای در پایداری نتایج دارد. همچنین کولومب (Colomb, 2012) در مطالعه بازآفرینی شهر برلین نشان داد که بهره‌گیری از ظرفیت‌های فرهنگی و هویتی، علاوه بر حفاظت از میراث شهری، موجب افزایش رقابت‌پذیری اقتصادی، توسعه گردشگری و ارتقای جایگاه شهر در عرصه جهانی می‌شود. مدنی‌پور و همکاران (Madanipour et al, 2022) نیز با بررسی تجارب شهرهای اروپایی، تعامل میان فرهنگ، سرمایه اجتماعی، حکمروایی و مشارکت ذی‌نفعان را یکی از عوامل اصلی موفقیت برنامه‌های بازآفرینی معرفی کردند.

در سال‌های اخیر، توجه به رویکردهای فرهنگ‌محور و رویدادمحور در بازآفرینی شهری افزایش یافته است. اسمیت (Smith, 2012) با بررسی نقش رویدادهای شهری نشان داد که رویدادهای فرهنگی و ورزشی از طریق افزایش تعاملات اجتماعی، ارتقای سرزندگی فضاهای عمومی، تقویت هویت مکانی و جذب فعالیت‌های فرهنگی و اقتصادی، می‌توانند به‌عنوان ابزاری مؤثر در بازآفرینی و توسعه پایدار شهری عمل کنند. لی و همکاران (Lee et al, 2016) نیز در مطالعه بازآفرینی شهر لیورپول دریافتند که رویدادهای فرهنگی با تقویت اقتصاد محلی، افزایش مشارکت اجتماعی، ارتقای تعاملات اجتماعی و تقویت حس تعلق مکانی، نقش مؤثری در احیای هویت شهری و موفقیت برنامه‌های بازآفرینی ایفا می‌کنند. همچنین ژای و همکاران (Zhai et al, 2022) بر نقش رویدادهای شهری در افزایش پویایی اقتصادی، انسجام اجتماعی و ارتقای کیفیت فضاهای عمومی تأکید کرده و آن‌ها را یکی از ابزارهای مؤثر توسعه شهری دانسته‌اند. در همین راستا، گارسیا (Garcia, 2021) نیز نشان داد که بهره‌گیری از سرمایه‌های فرهنگی و صنایع خلاق در بافت‌های تاریخی، ضمن حفظ هویت محلی، زمینه افزایش مشارکت اجتماعی، توسعه اقتصادی و ارتقای کیفیت فضاهای عمومی را فراهم می‌کند. همچنین وانگ و همکاران (Wang et al., 2021) و لیائو و لیو (Liao & Liu, 2023) بیان می‌کنند که تلفیق فرهنگ، نوآوری، حکمروایی مشارکتی و توسعه نهادی یکی از مهم‌ترین عوامل موفقیت پروژه‌های بازآفرینی پایدار در شهرهای تاریخی معاصر محسوب می‌شود.

در ایران نیز مطالعات متعددی پیرامون بازآفرینی پایدار شهری انجام شده است. رضوانی و همکاران (۱۳۹۶) با بررسی عوامل مؤثر بر بازآفرینی شهری، بر ضرورت توجه همزمان به ابعاد اجتماعی، اقتصادی و مدیریتی تأکید کردند. رسولی و همکاران (۱۴۰۲) نیز در پژوهش «راهبردهای بازآفرینی رویدادمدار در بافت فرسوده سنندج» نشان دادند که رویدادهای فرهنگی و

اجتماعی می‌توانند با ارتقای هویت مکانی، افزایش رقابت‌پذیری شهری و تقویت مشارکت محلی، نقش مؤثری در احیای بافت‌های فرسوده ایفا کنند. با این حال، اغلب پژوهش‌های داخلی نشان می‌دهد که برنامه‌های بازآفرینی در ایران همچنان بیشتر بر مداخلات کالبدی متمرکز بوده و ابعاد فرهنگی، نهادی و مشارکتی کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند.

مرور مطالعات پیشین نشان می‌دهد که اگرچه پژوهش‌های متعددی درباره بازآفرینی پایدار، حفاظت از بافت‌های تاریخی، مشارکت مردمی، حکمروایی شهری، رویدادهای فرهنگی و توسعه فرهنگی انجام شده است، اما اغلب این مطالعات هر یک از این مؤلفه‌ها را به صورت مستقل بررسی کرده‌اند. همچنین بخش عمده پژوهش‌های داخلی، رویکردی کالبدمحور داشته و کمتر به تعامل همزمان فرهنگ، هویت تاریخی، مشارکت ذی‌نفعان و توسعه نهادی در قالب یک الگوی یکپارچه پرداخته‌اند. از سوی دیگر، مطالعات رویدادمحور نیز عمدتاً به بررسی پیامدهای فرهنگی یا اقتصادی رویدادها محدود شده و کمتر ارتباط آن‌ها با فرآیند بازآفرینی پایدار در بافت‌های تاریخی را تبیین کرده‌اند.

بر این اساس، پژوهش حاضر با اتخاذ رویکردی فرهنگ‌محور، در پی آن است که نقش فرهنگ، هویت تاریخی، مشارکت ذی‌نفعان و توسعه نهادی را به صورت همزمان در قالب یک چارچوب مفهومی منسجم تبیین کرده و ارتباط متقابل این مؤلفه‌ها را در تحقق بازآفرینی پایدار بافت تاریخی شهر خرم‌آباد تحلیل کند. این رویکرد، مهم‌ترین وجه تمایز پژوهش حاضر نسبت به مطالعات پیشین محسوب می‌شود.

جدول (۲) مقایسه مطالعات پیشین و جایگاه پژوهش حاضر

Table 2) Comparison of Previous Studies and the Position of the Present Study

پژوهشگر	موضوع	مهم‌ترین یافته‌ها	محدودیت	ارتباط با پژوهش حاضر
Roberts & Sykes (2000)	بازآفرینی شهری	بازآفرینی فرآیندی جامع و چندبعدی است	فرهنگ به صورت مستقل بررسی نشده	مبنای نظری بازآفرینی
Colantonio & Dixon (2011)	بازآفرینی پایدار	تأکید بر پایداری اجتماعی و کیفیت زندگی	توسعه نهادی کمتر بررسی شده	مبنای پایداری
Colomb (2012)	بازآفرینی برلین	فرهنگ موجب ارتقای رقابت‌پذیری و هویت شهری می‌شود	مطالعه موردی اروپا	تأکید بر نقش فرهنگ
Smith (2012)	رویدادهای شهری	رویدادها موجب سرزندگی، تعامل اجتماعی و هویت مکانی می‌شوند	تمرکز بر فضاهای شهری	نقش فرهنگ و رویداد
Lee et al (2016)	بازآفرینی لیورپول	رویدادهای فرهنگی اقتصاد محلی و مشارکت اجتماعی را تقویت می‌کنند	مطالعه موردی	نقش رویداد در بازآفرینی
Garcia (2021)	سرمایه فرهنگی	فرهنگ و صنایع خلاق محرک بازآفرینی پایدار هستند	تمرکز بر شهرهای اروپایی	نقش فرهنگ در توسعه
Wang et al (2021)	حکمروایی و فرهنگ	تعامل فرهنگ، نوآوری و حکمروایی موجب پایداری می‌شود	تأکید بر شهرهای هوشمند	توسعه نهادی
Liao & Liu (2023)	بازآفرینی تاریخی	توسعه نهادی و مشارکت، موفقیت بازآفرینی را افزایش می‌دهد	مطالعه تطبیقی	مشارکت و حکمروایی
رضوانی و همکاران (۱۳۹۶)	بازآفرینی شهری ایران	توجه به ابعاد اجتماعی، اقتصادی و مدیترتی	غلبه رویکرد کالبدی	مطالعات داخلی
رسولی و همکاران (۱۴۰۲)	بازآفرینی رویدادمدار	رویدادهای فرهنگی موجب تقویت هویت و رقابت‌پذیری می‌شوند	تمرکز بر یک شهر	پیوند فرهنگ و بازآفرینی
پژوهش حاضر	بازآفرینی پایدار فرهنگ‌محور	تلفیق فرهنگ، هویت تاریخی، مشارکت ذی‌نفعان و توسعه نهادی در قالب یک الگوی یکپارچه	-	نوآوری پژوهش

روش پژوهش:

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت، کیفی است و با بهره‌گیری از راهبرد مرور نظام‌مند ادبیات و تحلیل محتوای کیفی انجام شده است. هدف پژوهش، شناسایی و تبیین مؤلفه‌ها، ابعاد و الزامات بازآفرینی فرهنگ‌مبنا و تحلیل نقش آن در تحقق بازآفرینی پایدار شهری است.

در مرحله گردآوری داده‌ها، از روش اسنادی استفاده شد. جامعه پژوهش شامل منابع علمی منتشرشده در حوزه‌های بازآفرینی شهری، توسعه پایدار، فرهنگ، اقتصاد خلاق، شهر خلاق، حکمرانی شهری و ظرفیت نهادی بود. منابع مورد بررسی از میان کتاب‌های تخصصی، مقالات علمی منتشرشده در نشریات معتبر داخلی و بین‌المللی، پایان‌نامه‌ها، اسناد سیاستی و گزارش‌های سازمان‌های بین‌المللی نظیر UNESCO، UN-Habitat، OECD، World Bank و انتخاب شدند.

به‌منظور دستیابی به منابع معتبر، جستجوی نظام‌مند در پایگاه‌های علمی ScienceDirect، Web of Science، Scopus، Springer، Taylor & Francis، Google Scholar، SID، Magiran و Civilica انجام گرفت. جستجو با استفاده از کلیدواژه‌های فارسی و انگلیسی نظیر «بازآفرینی شهری»، «بازآفرینی فرهنگ‌مبنا»، «بازآفرینی پایدار شهری»، «فرهنگ و بازآفرینی شهری»، «اقتصاد خلاق»، «شهر خلاق»، «حکمرانی شهری»، «Urban Regeneration»، «Sustainable Urban Regeneration»، «Creative City»، «Creative Economy»، «Urban Governance» و «Institutional Capacity» صورت پذیرفت.

به‌منظور افزایش اعتبار یافته‌ها، معیارهای مشخصی برای انتخاب منابع در نظر گرفته شد. مهم‌ترین معیارهای ورود شامل ارتباط مستقیم با موضوع پژوهش، انتشار در مجلات علمی معتبر، برخورداری از پشتوانه نظری یا تجربی مناسب و ارائه یافته‌های قابل استناد بود. همچنین منابع تکراری، مطالعات فاقد ارتباط مستقیم با موضوع و آثار غیرعلمی از فرآیند بررسی حذف شدند. با توجه به تحول مفهوم بازآفرینی فرهنگ‌مبنا در دو دهه اخیر، تمرکز اصلی بر منابع منتشرشده از سال ۲۰۰۰ به بعد بوده است؛ با این حال، از منابع کلاسیک و بنیادین پیش از این دوره نیز در موارد ضروری استفاده شده است. پس از انتخاب منابع، داده‌های استخراج‌شده با استفاده از تحلیل محتوای کیفی مورد بررسی قرار گرفتند. در این مرحله، مفاهیم، مؤلفه‌ها و مضامین کلیدی موجود در ادبیات پژوهش استخراج، کدگذاری و بر اساس شباهت‌های مفهومی در قالب مقوله‌های اصلی سازمان‌دهی شدند. تحلیل داده‌ها به‌صورت استقرایی-قیاسی انجام شد؛ بدین معنا که ابتدا مفاهیم و مضامین از متون استخراج گردید و سپس بر اساس مبانی نظری بازآفرینی پایدار در قالب ابعاد اصلی شامل فرهنگ و هویت مکانی، اقتصاد فرهنگی و صنایع خلاق، حکمرانی مشارکتی و توانمندسازی اجتماعی، ظرفیت نهادی و مدیریتی و ابعاد مختلف پایداری شهری طبقه‌بندی شدند.

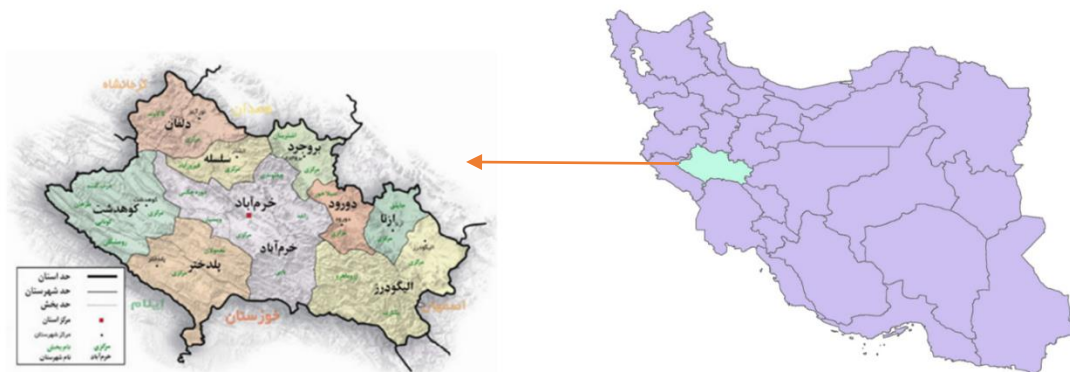
در ادامه، به‌منظور غنای تحلیلی پژوهش، تجربه‌های منتخب بازآفرینی فرهنگ‌مبنا در ایران و جهان با استفاده از تحلیل تطبیقی مورد بررسی قرار گرفتند. هدف از این مرحله، شناسایی شباهت‌ها، تفاوت‌ها، راهبردهای اجرایی، فرصت‌ها و چالش‌های مشترک در پروژه‌های بازآفرینی فرهنگی و استخراج مؤلفه‌های مؤثر بر موفقیت آن‌ها بود.

در نهایت، با تلفیق یافته‌های حاصل از مرور نظام‌مند ادبیات، تحلیل محتوای کیفی و تحلیل تطبیقی نمونه‌های منتخب، چارچوب نظری و مدل مفهومی پژوهش تدوین شد. این چارچوب، روابط میان فرهنگ، هویت مکانی، اقتصاد فرهنگی و صنایع خلاق، حکمرانی مشارکتی، ظرفیت نهادی و ابعاد مختلف پایداری شهری را تبیین کرده و مبنایی نظری برای تحلیل نقش فرهنگ در تحقق بازآفرینی پایدار بافت‌های تاریخی و فرسوده شهری فراهم می‌آورد.

شناخت محدوده مورد مطالعه

شهر خرم‌آباد، مرکز استان لرستان، در غرب ایران و در بخش میانی رشته‌کوه زاگرس قرار دارد و به دلیل موقعیت جغرافیایی، پیشینه تاریخی و نقش اداری-خدماتی خود، یکی از مهم‌ترین شهرهای تاریخی غرب کشور محسوب می‌شود. این شهر در ارتفاع حدود ۱۱۰۰ تا ۱۲۰۰ متر از سطح دریا و در دره‌ای محصور میان ارتفاعات زاگرس شکل گرفته است و رودخانه خرم‌آباد با امتداد

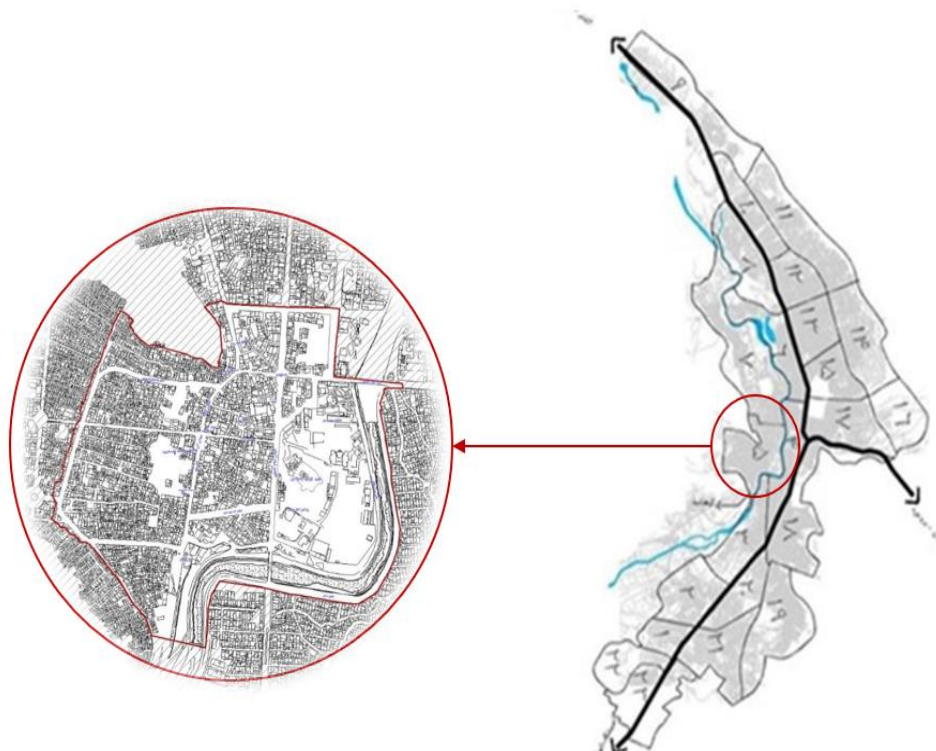
شمالی-جنوبی از میان آن عبور کرده و ساختار فضایی شهر را سازمان‌دهی می‌کند. وجود منابع آب دائمی نظیر سراب گلستان، سراب مطهری و سراب دارایی، در کنار موقعیت ارتباطی شهر، از مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری و تداوم سکونت در این منطقه از دوران تاریخی تا امروز بوده است.

شکل ۳) موقعیت شهر خرم‌آباد در ایران

Figure 3) Location of Khorramabad City in Iran

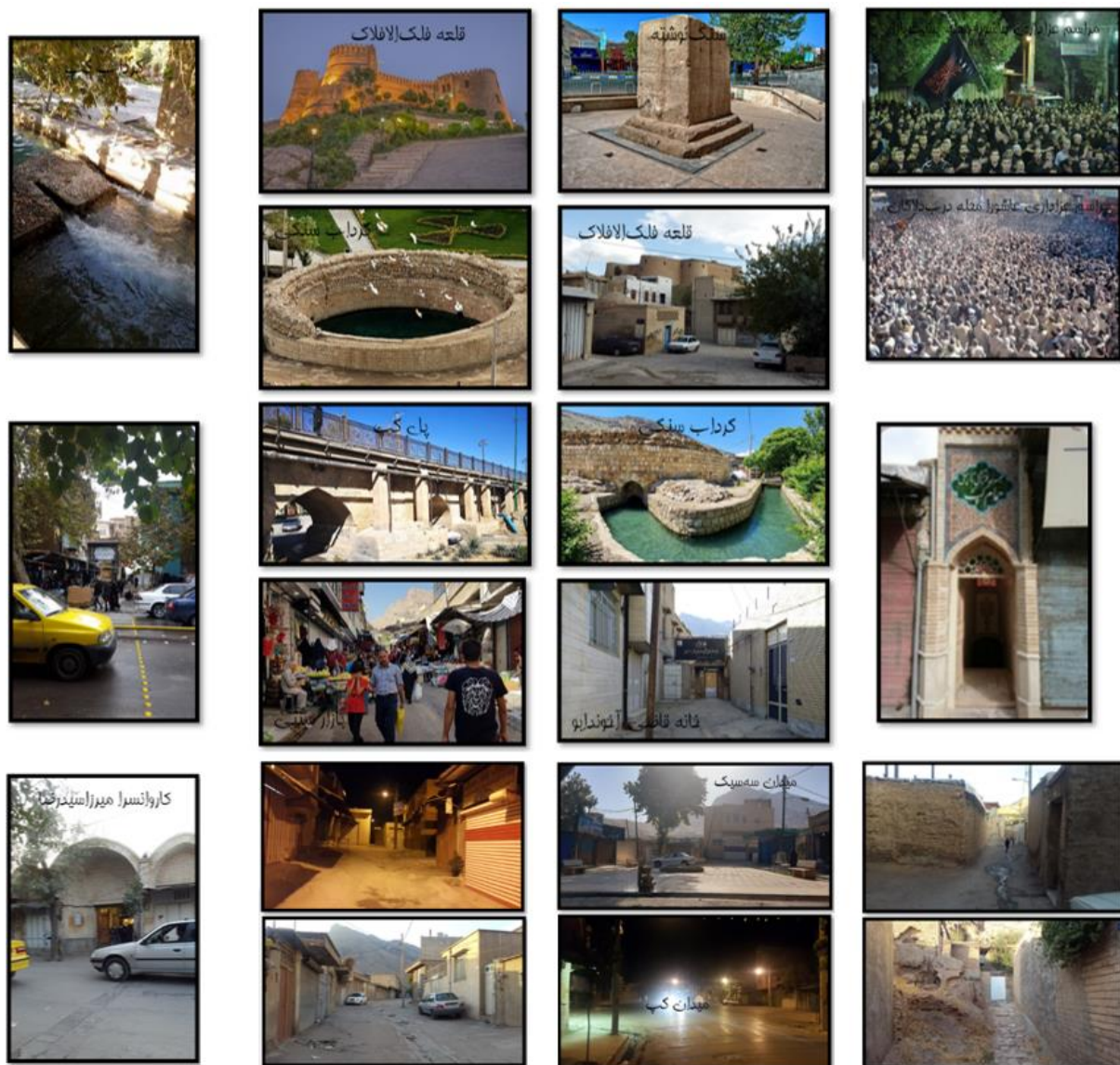
از منظر تاریخی، هسته اولیه شهر در پیرامون قلعه فلک‌الافلاک و در بخش غربی رودخانه خرم‌آباد شکل گرفته است. این هسته تاریخی که ریشه در شهر باستانی شاپورخواست دارد، طی قرون متمادی مرکز اصلی فعالیت‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهر بوده و ساختاری ارگانیک متناسب با ویژگی‌های طبیعی دره و الگوی شهرهای سنتی ایران یافته است. شبکه‌ای از گذرهای باریک، محلات تاریخی، بازار، فضاهای مذهبی و بناهای ارزشمند تاریخی، سیمای کالبدی این بخش از شهر را شکل داده‌اند.

شکل ۴) موقعیت محدوده مورد مطالعه در شهر

Figure 4) Location of the Study Area within the City

محدوده مورد مطالعه این پژوهش، بافت تاریخی شهر خرم‌آباد با وسعت تقریبی ۸۰ هکتار است که در بخش مرکزی شهر و در مجاورت مجموعه تاریخی فلک‌الافلاک قرار دارد. این محدوده شامل محلات تاریخی پشت‌بازار، درب‌دلاکان، زیدبن‌علی، باباطاهر، پاسنگر و باجگیران بوده و بخش عمده توسعه شهر تا پیش از دهه ۱۳۳۰ خورشیدی را دربرمی‌گیرد. در این محدوده بیش از یکصد اثر تاریخی و فرهنگی، از جمله قلعه فلک‌الافلاک، پل گپ (صفوی)، گرداب سنگی، مناره آجری، مسجد جامع، کاروانسرای میرزاسیدرضا، حمام گپ (بزرگ)، خانه‌های تاریخی و مجموعه امام‌زاده زیدبن‌علی(ع)، قرار گرفته‌اند که اهمیت تاریخی و فرهنگی آن را دوچندان کرده است.

شکل ۵) تصاویر میدانی از محدوده

Figure 5) Field Photographs of the Study Area

با وجود این ظرفیت‌های ارزشمند، توسعه شتابان شهر در دهه‌های اخیر، انتقال فعالیت‌های اقتصادی و خدماتی به نواحی جدید، فرسودگی کالبدی، کاهش کیفیت محیط شهری، ضعف زیرساخت‌ها و افت نقش اقتصادی و سکونت‌ی بافت تاریخی، موجب بروز چالش‌های متعدد در این محدوده شده است. در مقابل، وجود سرمایه‌های فرهنگی، هویت تاریخی، آیین‌های محلی، فعالیت‌های سنتی و سرمایه اجتماعی ساکنان، ظرفیت مناسبی برای تحقق بازآفرینی پایدار فراهم ساخته است.

بر این اساس، انتخاب بافت تاریخی خرم‌آباد به عنوان محدوده مطالعه، به دلیل تمرکز همزمان ارزش‌های تاریخی، فرهنگی، کالبدی و اجتماعی در کنار مسائل فرسودگی و ضعف نهادی صورت گرفته است. این ویژگی‌ها، محدوده مورد مطالعه را به نمونه‌ای مناسب برای تحلیل نقش فرهنگ در بازآفرینی پایدار و طراحی الگوی فرهنگ‌محور بازآفرینی شهری تبدیل کرده است.

یافته ها:

به‌منظور بررسی روابط میان سازه‌های پژوهش، از مدل معادلات ساختاری مبتنی بر حداقل مربعات جزئی (PLS-SEM) استفاده شد. با توجه به رویکرد مقاله حاضر، تنها نتایج کلیدی مرتبط با چارچوب مفهومی پژوهش ارائه شده است و جزئیات مربوط به ارزیابی مدل اندازه‌گیری و شاخص‌های اعتبار و پایایی در گزارش کامل پژوهش تشریح شده‌اند.

نتایج مدل ساختاری نشان داد که بازآفرینی پایدار بافت تاریخی شهر خرم‌آباد فرآیندی چندبعدی است که تحت تأثیر همزمان عوامل اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و نهادی قرار دارد و تحقق آن صرفاً از طریق مداخلات کالبدی امکان‌پذیر نیست. یافته‌ها بیانگر آن است که مشارکت ذی‌نفعان، توانمندسازی اقتصادی، حفاظت از میراث فرهنگی و تاریخی و حکمروایی خوب شهری، اثر مثبت و معناداری بر تاب‌آوری بافت تاریخی دارند و تاب‌آوری نیز به‌عنوان متغیر میانجی، نقش تعیین‌کننده‌ای در انتقال اثر این عوامل بر بازآفرینی پایدار ایفا می‌کند. این نتیجه نشان می‌دهد که تاب‌آوری نه تنها یکی از پیامدهای بازآفرینی، بلکه سازوکار اصلی ارتقای پایداری در بافت‌های تاریخی محسوب می‌شود.

در میان متغیرهای بررسی‌شده، مشارکت ذی‌نفعان بیشترین اثر را بر تاب‌آوری بافت تاریخی نشان داد. این یافته بیانگر آن است که موفقیت برنامه‌های بازآفرینی بیش از هر عامل دیگری به میزان مشارکت واقعی ساکنان، نهادهای محلی، مدیریت شهری و سایر ذی‌نفعان در فرآیند تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و اجرای پروژه‌ها وابسته است. این نتیجه با نظریه نردبان مشارکت آرنشتاین (Arnstein, 1969) همخوانی دارد؛ نظریه‌ای که مشارکت مؤثر را در گرو برخورداری شهروندان از قدرت واقعی در تصمیم‌گیری می‌داند. همچنین یافته‌های پژوهش حاضر با دیدگاه‌های کریتون (Creighton, 2005) و سانوف (Sanoff, 2000) مبنی بر نقش بنیادین مشارکت در برنامه‌ریزی مشارکتی و مدیریت شهری همسو است. اگرچه محدوده تاریخی خرم‌آباد از سرمایه اجتماعی و حس تعلق مکانی قابل توجهی برخوردار است، اما ضعف سازوکارهای نهادی برای سازماندهی و بهره‌گیری از این ظرفیت، همچنان یکی از موانع اصلی تحقق بازآفرینی پایدار به شمار می‌رود.

نتایج پژوهش همچنین نشان داد که حفاظت از میراث فرهنگی و تاریخی اثر مستقیم و معناداری بر افزایش تاب‌آوری و پایداری بافت تاریخی دارد. این یافته بیانگر آن است که ارزش‌های فرهنگی صرفاً کارکرد حفاظتی ندارند، بلکه از طریق تقویت هویت مکانی، حفظ حافظه جمعی، افزایش احساس تعلق و ارتقای انسجام اجتماعی، زمینه ارتقای تاب‌آوری و پایداری شهری را فراهم می‌کنند. این نتیجه با یافته‌های کولومب (Colomb, 2012)، گارسیا (Garcia, 2021)، وانگ و همکاران (Wang et al, 2021) و مدنی‌پور و همکاران (Madanipour et al, 2022) همخوانی دارد که میراث فرهنگی را یکی از مهم‌ترین پیشران‌های بازآفرینی پایدار معرفی کرده‌اند. در شهر خرم‌آباد نیز تمرکز آثار شاخصی نظیر قلعه فلک‌الافلاک، بازار تاریخی، گرداب سنگی، پل صفوی (گپ) و کاروانسرای میرزاسیدرضا ظرفیت مناسبی برای توسعه گردشگری فرهنگی، تقویت اقتصاد محلی و بازآفرینی مبتنی بر هویت فراهم کرده است.

توانمندسازی اقتصادی نیز یکی دیگر از عوامل اثرگذار بر تاب‌آوری و بازآفرینی پایدار شناخته شد. هرچند بخشی از فعالیت‌های اقتصادی سنتی همچنان در محدوده تاریخی استمرار دارد، اما انتقال تدریجی مراکز تجاری و خدماتی به نواحی جدید شهر، کاهش سرمایه‌گذاری، فرسودگی فضاهای کسب‌وکار و افت رونق اقتصادی، موجب تضعیف عملکرد اقتصادی بافت تاریخی شده است. نتایج مدل نشان می‌دهد که حمایت از کسب‌وکارهای محلی، توسعه گردشگری فرهنگی، احیای صنایع دستی و بهره‌گیری از ظرفیت اقتصاد خلاق، علاوه بر افزایش تاب‌آوری اقتصادی، می‌تواند به ارتقای پایداری اجتماعی و کالبدی بافت تاریخی نیز کمک کند. این یافته نشان می‌دهد که بازآفرینی پایدار زمانی موفق خواهد بود که حفاظت از ارزش‌های تاریخی با ایجاد فرصت‌های پایدار اقتصادی برای جامعه محلی همراه شود.

تفسیر نتایج مدل ساختاری نشان می‌دهد که اثرات مشاهده‌شده تنها محدود به روابط آماری میان متغیرها نیست، بلکه در پرتو ادبیات نظری نیز قابل تبیین است. بر همین اساس، یافته‌های مدل با مطالعات پیشین به شرح زیر قابل تحلیل هستند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که فرهنگ زمانی می‌تواند به پیشران بازآفرینی پایدار شهری تبدیل شود که از جایگاه یک مؤلفه صرفاً هویتی یا حفاظتی فراتر رفته و در قالب یک سرمایه راهبردی در فرآیند برنامه‌ریزی، مدیریت و توسعه شهری به کار گرفته شود. به بیان دیگر، آنچه موفقیت برنامه‌های بازآفرینی را تضمین می‌کند، صرف وجود میراث فرهنگی یا فعالیت‌های فرهنگی نیست، بلکه نحوه پیوند نظام‌مند ظرفیت‌های فرهنگی با ابعاد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و نهادی توسعه شهری است. از این منظر، فرهنگ نه یک متغیر مستقل، بلکه عنصری پیونددهنده میان ابعاد مختلف پایداری شهری محسوب می‌شود. این نتیجه با دیدگاه‌های Landry (2000) و Sasaki (2010) همخوانی دارد که فرهنگ را یکی از مهم‌ترین موتورهای توسعه شهری در اقتصاد دانش‌بنیان معرفی کرده‌اند. با این حال، مرور تجربه‌های بین‌المللی نشان می‌دهد که فرهنگ به‌تنهایی تضمین‌کننده موفقیت بازآفرینی نیست. در بسیاری از نمونه‌های موفق نظیر بارسلونا، برلین و بیلباتو، موفقیت پروژه‌های بازآفرینی حاصل هم‌افزایی میان سیاست‌های فرهنگی، حکمروایی مشارکتی، سرمایه‌گذاری هدفمند، ظرفیت نهادی و مشارکت جامعه محلی بوده است، نه صرف اجرای پروژه‌های مرمتی یا فعالیت‌های فرهنگی.

از سوی دیگر، نتایج پژوهش نشان داد که اقتصاد فرهنگی و صنایع خلاق می‌توانند یکی از مهم‌ترین سازوکارهای فعال‌سازی اقتصاد محلی در بافت‌های تاریخی باشند. توسعه گردشگری فرهنگی، احیای صنایع‌دستی، بهره‌برداری مجدد از بناهای تاریخی و حمایت از فعالیت‌های خلاق، ضمن ایجاد اشتغال و جذب سرمایه، به افزایش سرزندگی شهری و تقویت پایداری اقتصادی بافت تاریخی کمک می‌کنند. با این وجود، تجربه بسیاری از شهرهای جهان نشان می‌دهد که غلبه نگاه صرفاً اقتصادی بر برنامه‌های بازآفرینی، بدون توجه به عدالت اجتماعی و حقوق ساکنان، می‌تواند پیامدهای نامطلوبی به همراه داشته باشد.

یکی از مهم‌ترین نتایج پژوهش حاضر، آشکار شدن دوگانگی میان توسعه اقتصادی و عدالت اجتماعی در پروژه‌های بازآفرینی فرهنگ‌محور است. هرچند بسیاری از این پروژه‌ها موجب افزایش ارزش اقتصادی، ارتقای کیفیت محیط شهری و جذب سرمایه شده‌اند، اما در مواردی نیز افزایش قیمت زمین، تغییر کاربری‌های محلی، جابه‌جایی ساکنان بومی و تضعیف شبکه‌های اجتماعی را به دنبال داشته‌اند. بنابراین، نتایج این پژوهش تأیید می‌کند که بازآفرینی مبتنی بر فرهنگ، در صورت فقدان سیاست‌های عدالت‌محور و حمایت از ساکنان محلی، می‌تواند خود به عاملی برای تشدید نابرابری‌های فضایی و اجتماعی تبدیل شود؛ نتیجه‌ای که با یافته‌های Lees et al (2016) و Richards and Duif (2019) نیز همخوانی دارد.

بررسی تجربه‌های ایران نیز نشان می‌دهد که بخش قابل توجهی از پروژه‌های بازآفرینی همچنان تحت تأثیر رویکرد کالبد‌محور قرار دارند. در بسیاری از این طرح‌ها، بهبود زیرساخت‌ها، مرمت بناها و ساماندهی فضاهای عمومی در اولویت قرار گرفته، در حالی که مؤلفه‌هایی نظیر مشارکت شهروندان، تقویت هویت محلی، توسعه اقتصاد فرهنگی، سرمایه اجتماعی و ظرفیت نهادی کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. در نتیجه، اگرچه برخی پروژه‌ها در بهبود وضعیت کالبدی موفق بوده‌اند، اما نتوانسته‌اند پایداری اجتماعی و اقتصادی بلندمدت را تضمین کنند.

از منظر نهادی نیز یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که ظرفیت نهادی یکی از حلقه‌های مفقوده برنامه‌های بازآفرینی در ایران است. تجربه‌های موفق جهانی نشان می‌دهد که وجود نهادهای هماهنگ، نظام حکمروایی مشارکتی، شفافیت در تصمیم‌گیری و تعامل مؤثر میان مدیریت شهری، دولت، بخش خصوصی و جامعه محلی، پیش‌شرط تحقق بازآفرینی پایدار محسوب می‌شود. در مقابل، پراکندگی مسئولیت‌ها، ضعف هماهنگی بین دستگاه‌های اجرایی، محدود بودن اختیارات مدیریت محلی و نبود سازوکارهای مشارکت مؤثر، از مهم‌ترین موانع اجرای بازآفرینی فرهنگ‌محور در بسیاری از شهرهای ایران به شمار می‌رود.

از منظر نظری، یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که نه رویکرد «تولید فرهنگی» و نه رویکرد «مصرف فرهنگی» به‌تنهایی قادر به تحقق بازآفرینی پایدار نیستند. تمرکز صرف بر صنایع خلاق و تولید فرهنگی، بدون توجه به جامعه محلی، ممکن است به کالایی‌شدن فرهنگ و کاهش اصالت مکان منجر شود؛ در مقابل، تأکید صرف بر مصرف فرهنگی و توسعه گردشگری نیز می‌تواند زمینه افزایش فشار بر بافت تاریخی و تغییر ساختار اجتماعی محلات را فراهم کند. بنابراین، بازآفرینی پایدار مستلزم

ایجاد تعادل میان این دو رویکرد و استقرار نظام حکمروایی است که بتواند همزمان منافع اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی را مدیریت کند.

بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که فرهنگ زمانی به پیشران واقعی بازآفرینی پایدار تبدیل می‌شود که در چارچوب یک نظام حکمروایی یکپارچه، مشارکت‌محور و مبتنی بر ظرفیت‌های بومی سازمان‌دهی شود. در چنین شرایطی، فرهنگ علاوه بر حفاظت از میراث تاریخی، می‌تواند موجب تقویت سرمایه اجتماعی، ارتقای کیفیت زندگی، رونق اقتصاد محلی، افزایش تاب‌آوری شهری و ارتقای انسجام نهادی شود.

در نهایت، نتایج پژوهش حاضر بیانگر آن است که موفقیت بازآفرینی فرهنگ‌محور در شهرهای ایران مستلزم فاصله گرفتن از الگوهای تقلیدی و حرکت به سوی الگوهای بومی، زمینه‌محور و متناسب با ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و تاریخی هر شهر است. از این منظر، فرهنگ نه هدف نهایی بازآفرینی، بلکه سازوکاری برای تحقق توسعه پایدار شهری محسوب می‌شود که اثربخشی آن در گرو تعامل با مشارکت اجتماعی، ظرفیت نهادی، اقتصاد خلاق و حکمرانی خوب خواهد بود. بر همین اساس، الگوی فرهنگ‌محور ارائه‌شده در این پژوهش می‌تواند به‌عنوان چارچوبی نظری و کاربردی برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی بازآفرینی بافت‌های تاریخی در سایر شهرهای ایران مورد استفاده قرار گیرد.

در سطحی کلان‌تر، نتایج پژوهش حاضر بیانگر آن است که بازآفرینی پایدار بافت‌های تاریخی را نمی‌توان صرفاً به‌عنوان یک پروژه کالبدی یا حتی مجموعه‌ای از اقدامات حفاظتی تلقی کرد، بلکه باید آن را به‌عنوان یک فرآیند نهادی-اجتماعی در نظر گرفت که در آن تعامل میان سرمایه فرهنگی، مشارکت اجتماعی، ظرفیت اقتصادی و کیفیت حکمرانی، بنیان اصلی پایداری را شکل می‌دهد. بر این اساس، مدل فرهنگ‌محور ارائه‌شده در این پژوهش نشان می‌دهد که فرهنگ، زمانی قادر است نقش پیشران توسعه را ایفا کند که در قالب یک نظام نهادی منسجم با سایر ابعاد توسعه شهری پیوند برقرار کند. این نتیجه با دیدگاه‌های (Healey (1997), Landry (2000), Evans (2005) و UNESCO (2011) همخوانی دارد که فرهنگ را نه یک متغیر مستقل، بلکه بخشی از نظام پیچیده توسعه شهری می‌دانند.

بررسی یافته‌ها همچنین نشان داد که میان ابعاد مختلف بازآفرینی، رابطه‌ای تعاملی و تقویت‌کننده وجود دارد. مشارکت اجتماعی موجب افزایش اعتماد و سرمایه اجتماعی می‌شود؛ سرمایه اجتماعی ظرفیت اجرای سیاست‌های مشارکتی را ارتقا می‌دهد؛ حکمرانی مناسب زمینه هماهنگی میان بازیگران مختلف را فراهم می‌سازد؛ و توانمندسازی اقتصادی نیز منابع لازم برای استمرار فرآیند بازآفرینی را ایجاد می‌کند. در نتیجه، حذف یا تضعیف هر یک از این ابعاد، کارایی سایر مؤلفه‌ها را نیز کاهش خواهد داد. این موضوع نشان می‌دهد که موفقیت بازآفرینی بیش از آنکه وابسته به شدت مداخلات کالبدی باشد، به کیفیت تعامل میان ابعاد مختلف توسعه بستگی دارد.

یکی دیگر از دستاوردهای پژوهش، تأکید بر جایگاه تاب‌آوری شهری به‌عنوان سازوکار پیونددهنده میان مؤلفه‌های مختلف مدل است. در بسیاری از مطالعات، تاب‌آوری صرفاً به‌عنوان پیامد نهایی یا یکی از شاخص‌های توسعه پایدار بررسی شده است؛ اما نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که تاب‌آوری، حلقه واسطی است که اثر سرمایه فرهنگی، مشارکت ذی‌نفعان، حکمرانی خوب و توانمندسازی اقتصادی را به بازآفرینی پایدار منتقل می‌کند. بنابراین، افزایش تاب‌آوری نه تنها توان سازگاری بافت تاریخی را در برابر بحران‌ها و تغییرات افزایش می‌دهد، بلکه زمینه استمرار عملکرد اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی آن را نیز فراهم می‌آورد. از منظر سیاست‌گذاری شهری، یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که برنامه‌های بازآفرینی در شهرهای تاریخی ایران نیازمند بازنگری در رویکردهای اجرایی هستند. تجربه بسیاری از طرح‌های بازآفرینی نشان داده است که تمرکز بر مرمت بناها، بهسازی معابر یا نوسازی کالبدی، بدون تقویت ظرفیت‌های اجتماعی و نهادی، به نتایج پایدار منجر نمی‌شود. در مقابل، هنگامی که حفاظت از میراث فرهنگی با توانمندسازی اقتصادی، مشارکت شهروندان، توسعه گردشگری فرهنگی، حمایت از کسب‌وکارهای محلی و حکمرانی مشارکتی همراه باشد، امکان دستیابی به توسعه پایدار به‌مراتب افزایش می‌یابد. به همین دلیل، پیشنهاد می‌شود سیاست‌های بازآفرینی در سطح ملی و محلی از رویکردهای بخشی فاصله گرفته و بر برنامه‌ریزی یکپارچه، چندسطحی و مشارکت‌محور استوار شوند.

نتایج پژوهش حاضر همچنین دارای پیامدهای مهمی برای توسعه دانش نظری بازآفرینی شهری است. در ادبیات موجود، بسیاری از پژوهش‌ها بر یک یا چند بعد مشخص نظیر حفاظت کالبدی، اقتصاد شهری یا مشارکت اجتماعی تمرکز داشته‌اند، در حالی که پژوهش حاضر با ارائه مدلی تلفیقی، نشان می‌دهد که پایداری حاصل برهم‌کنش همزمان ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و نهادی است. این رویکرد، شکاف موجود میان مطالعات کالبدمحور و مطالعات اجتماعی بازآفرینی را تا حدی برطرف می‌کند و چارچوبی نظری برای تحلیل یکپارچه فرآیند بازآفرینی ارائه می‌دهد.

با وجود این، تعمیم نتایج پژوهش باید با احتیاط صورت گیرد. مدل پیشنهادی بر پایه ویژگی‌های بافت تاریخی شهر خرم‌آباد تدوین شده و اگرچه بسیاری از مؤلفه‌های آن قابلیت استفاده در سایر شهرهای تاریخی ایران را دارند، اما شدت اثرگذاری هر عامل ممکن است متناسب با ویژگی‌های فرهنگی، اقتصادی، مدیریتی و تاریخی هر شهر متفاوت باشد. بنابراین، اعتبارسنجی مدل در سایر شهرهای تاریخی کشور می‌تواند به توسعه بیشتر آن و افزایش قابلیت تعمیم نتایج کمک کند. در مجموع، یافته‌های این بخش نشان می‌دهد که بازآفرینی پایدار زمانی تحقق می‌یابد که فرهنگ از جایگاه یک عنصر صرفاً هویتی یا حفاظتی فراتر رفته و به‌عنوان سرمایه‌ای راهبردی در مدیریت توسعه شهری به‌کار گرفته شود. در چنین چارچوبی، فرهنگ نه مقصد نهایی بازآفرینی، بلکه سازوکاری برای تقویت تاب‌آوری، ارتقای کیفیت زندگی، حفظ هویت شهری و تحقق توسعه پایدار خواهد بود؛ موضوعی که هسته اصلی الگوی پیشنهادی این پژوهش را تشکیل می‌دهد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها:

این پژوهش با هدف تبیین نقش فرهنگ در بازآفرینی پایدار بافت‌های تاریخی شهری و ارائه چارچوبی فرهنگ‌محور برای ارتقای توسعه نهادی، با استفاده از مرور نظام‌مند ادبیات، تحلیل محتوای کیفی منابع علمی و تحلیل تجربی داده‌های محدود تاریخی شهر خرم‌آباد انجام شد. ترکیب یافته‌های نظری و نتایج تجربی نشان داد که فرهنگ، برخلاف رویکردهای سنتی که آن را صرفاً به‌عنوان عنصری هویتی یا میراثی تلقی می‌کردند، امروزه به‌عنوان یکی از پیشران‌های اصلی بازآفرینی پایدار شناخته می‌شود که می‌تواند به‌طور هم‌زمان بر ابعاد کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و نهادی تأثیرگذار باشد.

مرور ادبیات پژوهش نشان داد که مطالعات معاصر، به‌ویژه پس از دهه ۲۰۱۰، بازآفرینی فرهنگ‌محور را فرآیندی چندبعدی می‌دانند که از طریق حفاظت از هویت تاریخی، تقویت سرمایه اجتماعی، توسعه اقتصاد خلاق و افزایش مشارکت ذی‌نفعان، زمینه تحقق پایداری شهری را فراهم می‌کند. در مقابل، بسیاری از مطالعات داخلی همچنان بر مداخلات کالبدی تمرکز داشته و ابعاد فرهنگی و نهادی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. این شکاف پژوهشی، ضرورت ارائه چارچوبی یکپارچه را برای بازآفرینی بافت‌های تاریخی ایران آشکار می‌سازد.

نتایج تحلیل تجربی پژوهش، مبتنی بر مدل معادلات ساختاری، نشان داد که میان فرهنگ و بازآفرینی پایدار رابطه‌ای مثبت و معنادار وجود دارد و فرهنگ از طریق تقویت مشارکت اجتماعی، ارتقای سرمایه اجتماعی، افزایش اعتماد میان ذی‌نفعان و بهبود ظرفیت نهادی، به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم بر موفقیت برنامه‌های بازآفرینی اثرگذار است. همچنین نتایج مدل نشان داد که توسعه نهادی نقش واسطه‌ای مهمی در تبدیل ظرفیت‌های فرهنگی به پیامدهای پایدار ایفا می‌کند؛ به بیان دیگر، حتی در صورت برخورداری از ظرفیت‌های غنی فرهنگی، نبود ساختارهای نهادی کارآمد، مشارکت سازمان‌یافته و هماهنگی میان نهادهای مسئول، می‌تواند اثربخشی فرآیند بازآفرینی را کاهش دهد.

مطالعه موردی بافت تاریخی خرم‌آباد نیز این یافته‌ها را تأیید کرد. وجود سرمایه‌های تاریخی و فرهنگی ارزشمند، همچون قلعه فلک‌الافلاک، بازار تاریخی، بناهای واجد ارزش و آیین‌های اجتماعی ریشه‌دار، ظرفیت بالایی برای بازآفرینی این محدوده ایجاد کرده است؛ اما همزمان، فرسودگی کالبدی، کاهش رونق اقتصادی، ضعف هماهنگی نهادی، کمبود سرمایه‌گذاری و مشارکت محدود ذی‌نفعان، از مهم‌ترین موانع تحقق بازآفرینی پایدار محسوب می‌شوند. این وضعیت نشان می‌دهد که حفاظت صرف از میراث تاریخی، بدون توجه به سازوکارهای نهادی، اجتماعی و اقتصادی، نمی‌تواند به احیای پایدار بافت تاریخی منجر شود.

بر این اساس، مهم‌ترین دستاورد پژوهش حاضر ارائه رویکردی یکپارچه است که در آن فرهنگ به‌عنوان محور اصلی بازآفرینی، در تعامل با توسعه نهادی، مشارکت ذی‌نفعان، سرمایه اجتماعی و اقتصاد محلی مورد توجه قرار می‌گیرد. این چارچوب می‌تواند مبنایی برای تدوین سیاست‌های بازآفرینی در بافت‌های تاریخی شهرهای ایران باشد و به مدیران شهری کمک کند تا از ظرفیت‌های فرهنگی موجود، نه صرفاً برای حفاظت میراث، بلکه برای ارتقای کیفیت زندگی، افزایش تاب‌آوری شهری، تقویت هویت محلی و توسعه پایدار استفاده کنند.

بر پایه یافته‌های پژوهش، پیشنهادها زیر قابل ارائه است:

-نهادینه‌سازی مشارکت ذی‌نفعان در تمامی مراحل برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و اجرای پروژه‌های بازآفرینی؛
-تقویت ظرفیت نهادی مدیریت شهری از طریق ایجاد سازوکارهای هماهنگ میان شهرداری، میراث فرهنگی، بخش خصوصی و جامعه محلی؛

-بهره‌گیری از ظرفیت صنایع فرهنگی، اقتصاد خلاق و رویدادهای فرهنگی به‌عنوان محرک‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی در بافت‌های تاریخی؛

-تدوین سیاست‌هایی برای جلوگیری از اعیانی‌سازی و حفظ امکان سکونت و فعالیت ساکنان بومی؛

-توجه هم‌زمان به حفاظت میراث، توسعه اقتصادی، عدالت اجتماعی و پایداری محیطی در برنامه‌های بازآفرینی.

با وجود این، پژوهش حاضر دارای محدودیت‌هایی نیز است. تحلیل تجربی تنها در محدوده تاریخی شهر خرم‌آباد انجام شده و هرچند نتایج می‌تواند در توسعه ادبیات نظری بازآفرینی فرهنگ‌محور مؤثر باشد، تعمیم آن به سایر شهرها نیازمند مطالعات تکمیلی است. از این رو پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده با بهره‌گیری از مطالعات تطبیقی میان شهرهای تاریخی مختلف، تحلیل‌های طولی، مدل‌های چندسطحی و روش‌های ترکیبی کمی-کیفی، نقش متغیرهای فرهنگی و نهادی را در الگوهای مختلف بازآفرینی پایدار مورد ارزیابی قرار دهند.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

نویسندگان اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده‌اند و این موضوع مورد تایید آنهاست.

مشارکت نویسندگان

مشارکت نویسندگان در مقاله توضیح داده شده و از سوی مجله مورد تایید نویسندگان این مقاله است.

تعارض منافع

بنا به اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

حامی مالی

مقاله حاضر فاقد حمایت مالی است.

سپاسگزاری

از کلیه کسانی که در مراحل مختلف نوشتن این مقاله با نظرات خود ما را یاری دادند سپاس‌گزاری می‌کنیم.

References:

1. Alpopia, C., Manolea, C. (2013). Integrated Urban Regeneration solution for Cities Revitalize, International Economy: Challenges and opportunities, IECS 2013. Procedia Economics and Finance 6. 178-185.
https://www.researchgate.net/publication/259172379_Integrated_Urban_Regeneration_-_Solution_for_Cities_Revitalize
2. Bahrami, S., & Kharazi Ghadim, F. (2020). Regeneration of historical urban fabrics through the cultural tourism approach (Case study: Feyzabad Neighborhood, Kermanshah City).

- Geography and Human Relations*, 1(4), 124-136. [In Persian] https://www.gahr.ir/article_86033.html
3. Bianchini, F. & Parkinson, M. (1993). *Cultural Policy and Urban Regeneration: The Western European Experience*. Manchester University Press.
 4. Bigbabayi, B., Ezzatpanah, B., & Abdollahi, V. (2021). Identifying regeneration capacities in inefficient urban fabrics (Case study: District 4 of Tabriz Metropolitan Municipality). *Geography and Regional Planning*, 10(4), 137-151. [In Persian] https://www.jgeoqeshm.ir/article_121714.html
 5. Binns, L. (2005). *Captialising on Culture: An Evaluation of Culture-led Urban Regeneration Policy* (Working Paper; pp. 1-8), Dublin Institute of Technology: Futures Academy.
 6. Bottero, M., Oppiob, A., Bonardo, M. & Quaglia, G. (2019). Hybrid Evaluation Approaches for Urban Regeneration Processes of Landfills and industrial Sites: the case of the Kwun Tong Area in Hong Kong, *Land Use Policy*, 82, 585-594. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S026483771830406X>
 7. Brown, R. (2008). Local Institutional Development and Organizational Change for Advancing Sustainable Urban Water Futures. *Journal of Environmental Management*, 41(2), 221-233. <https://doi.org/10.1007/s00267-007-9046-6>
 8. Colantino, A., Dixon, T. (2011). Urban Regeneration and Social Sustainability: Best Practice from European Cities, *Cities*, 18-36. <https://doi.org/10.1002/9781444329445.ch2>
 9. DCMS. (2004). *Culture at the Heart of Regeneration*. Report of the Direct of Culture and Community.
 10. Dean, K., & Trillo, C. (2019). Assessing Sustainability in Housing Led Urban Regeneration; Insights from a Housing Association in Northern England. *Architecture-MPS*, 15(2), 1-18. <https://doi.org/10.14324/111.444.amps.2019v15i2.001>
 11. Dicks, B. (2003). *Culture on Display: The Production of Contemporary Visibility*. Buckingham: Open University Press.
 12. Eisapour, N., Rajabi, M., & Karimi Motlagh, S. (2024). A comparative analysis of good urban governance (Case study: Districts 4 and 5 of Ahvaz City). *Journal of Urban and Regional Sustainable Development Studies*, 4(2), 74-90. [In Persian] https://www.srds.ir/article_183234.html
 13. Garcia, B. (2004). Cultural Policy and Urban Regeneration in Western European Cities: Lessons from Experience, Prospects for the Future, *Local Economy*, 19(4), pp.312-326. <https://doi.org/10.1080/0269094042000286828>
 14. Gibson, C., & Klocker, N. (2004). Academic Publishing as “Creative” Industry, and Recent Discourses of “Creative Economies: Some Critical Reflections. *Area Journal*, 36(4), 423-434. <https://doi.org/10.1111/j.0004-0894.2004.00242.x>
 15. Habibi, K., Pourahmad, A., & Meshkini, A. (2008). *Improvement and renovation of deteriorated urban fabrics* (1st ed.). Entekhab Publications. [In Persian]
 16. Hajinejad, A. (2002). *Analysis of the role and position of regional development organizations in rural development with an institutional approach: A case study of the Sistan Development Organization* (Doctoral dissertation). Tarbiat Modares University. [In Persian]
 17. Hassanzadeh, M., & Soltanzadeh, H. (2018). Developing a conceptual model for achieving sustainability in historical urban fabrics through a strategic urban regeneration planning approach. *Bagh-e Nazar*, 14(56), 55-70. [In Persian] https://www.bagh-sj.com/article_56139.html
 18. Irandoust, K. (2012). An introduction to the interdisciplinary nature of urban geography and urban planning. *Interdisciplinary Studies in the Humanities Quarterly*, 4(3), 1-14. doi: 10.7508/isih.2012.15.001 [In Persian]

19. Izadi, M. S. (2006). A study on City Center Regeneration: A Comparative Analysis of two Different Approaches to the Revitalization of Historic City Centers in Iran. New castle University.
20. Izadi, P., Hadiani, Z., Hajinejad, A., & Ghaderi, J. (2018). Explaining and proposing a culture-oriented urban regeneration model with an emphasis on the institutional approach. *Interdisciplinary Studies in the Humanities Quarterly*, 9(2), 163-187. [In Persian] <https://www.ensani.ir/file/download/article/20180114082844-9582-178.pdf>
21. Jean, M. (2012). Sahrha va Masraf [Cities and Consumption] (A. Meshkini, N. Elyaszadeh Moghaddam, & A. Razi, Trans.). Tehran, Iran: Entesarat-e Markaz-e Tahqiqat-e Rah. Maskan va Sahrsazi/Center of Roads, *Housing and Urban Planning*. 21(2), 163-187
22. La Rosa, D., Privitera, R., Barbarossa, L., Barbarossa, L. & La Greca, P. (2017). Assessing Spatial Benefits of Urban Regeneration Programs in a Highly Vulnerable Urban Context: A Case Study in Catania, Italy, *Landscape and Urban Planning*. 25(1), 117-130
23. Lak, A., Hkimian. (2019). Collective Memory and Urban Regeneration in Urban Spaces: Reproducing Memories in Baharestan Square, City of Tehran, Iran Azade Lak, Pantea Hakimian. *City, Culture and Society*, 18(1), 57-70. <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2019.100290>
24. Landry, C. (2000). Lineages of the Creative City. *Research Journal for Creative Cities*, 1(1), 1-13. https://www.researchgate.net/publication/292731143_Lineages_of_the_creative_city
25. Landry, C. (2000). *The Creative City: A toolkit for Urban Innovators*. London: Earthscan.
26. Lees, L. (2008). Gentrification and Social Mixing: Towards an Urban Renaissance. *Urban Studies*, 45(12), 2449-2470. <https://doi.org/10.1177/0042098008097099>
27. Lin, L. & Rebecca, C. (2010). *Urban Renaissance: A Blueprint for Creative City Tainan* (M. A. Thesis). Faculty of History and Arts, Erasmus University Rotterdam.
28. Liu, Y., Shen, L., Ren, Y. & Zhou, T. (2023). Regeneration Towards Suitability: A Decision-Making Framework for Determining Urban Regeneration Mode and Strategies. *Habitat Int*, 138, 108870. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2023.102870>
29. Malekian, M., Kalaharnia, B., & Ranjbardar, M. A. (2024). Evaluating the role of walkability in sustainable urban regeneration (Case study: District 1 of Hamadan City). *Environmental Planning*, 17(67), 45-62. [In Persian] <https://www.doi.org/10.71487/ebtp.2025.2308-3226>
30. Martinovi, A., Ifko, S. (2017). Industrial Heritage as a Catalyst for Urban Regeneration in Post-Conflict Cities Case Study: Mostar, Bosnia and Herzegovina, *Cities*, 74, 259-268. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2017.12.013>
31. Meadows, D., Randers, J., & Behrers, W. W. (1972). *The Limits to growth*. New York: Universe Books.
32. Mohammadi, J., Shafaghi, S., & Nouri, M. (2015). Analysis of the spatial-physical structure of deteriorated urban fabrics with a renovation and improvement approach. *Spatial Planning*, 4(2), 105-128. [In Persian] https://sppl.ui.ac.ir/article_15994.html.
33. Montgomery, J. (2004). Cultural Quarters as Mechanisms for Urban Regeneration. Part1: *Conceptualizing Cultural Quarters, Planning Practice and Research*, 18(4), 293-306. <https://doi.org/10.1080/1561426042000215614>
34. Nasirian, N., & Sadeghi, F. (2026). Urban regeneration as a platform for city branding: An analysis of the existing capacities of Dehdasht City. *Journal of Urban and Regional Sustainable Development Studies*, 6(4), 325-349. [In Persian] https://www.srds.ir/article_229353.html
35. Pellicelli, G., Rossetti, S., Caselli, B. & Zazz, M. (2022). Urban Regeneration as an Opportunity to Redesign Sustainable Mobility. Experiences from the Emilia-Romagna Call, *Transportation Research Procedia*, 60, 576-583. <https://doi.org/10.1016/j.trpro.2021.12.074>
36. Pourahmad, A., Zangeneh, S., & Khodri, A. (2024). The role of sustainable urban regeneration in improving the quality of life in deteriorated areas through a public participation approach

- (Case study: Sarkhor Neighborhood, Bandar Genaveh). *Safe City Scientific Journal*, 6(3), 97-111. [In Persian] [10.22034/ispdrc.2023.2013303.1057](https://doi.org/10.22034/ispdrc.2023.2013303.1057)
37. Rasouli, M., Ahad nejad, M. & Heydari, M. (2023). Analysis of the importance-Performance of Key Success Factors in the Regeneration of inefficient Urban Tissues with an Emphasis on the Beneficiaries in the City of Zanjan, *Urban and Regional Planning and Development Quarterly*, 6(16), 149-178. [In Persian] https://jurbangeo.ut.ac.ir/article_87531_d86ea4983e319ae37f280c063d3f2ea7.pdf
 38. Riazi, S. A. (2014). The city: An interdisciplinary phenomenon. *Interdisciplinary Studies in the Humanities Quarterly*, 6(1), 101-115. <https://doi.org/10.7508/isih.2014.21.005> [In Persian]
 39. Ricciardelli, A., Raimo, N. (2023). Assessing Sustainability and Organizational Innovation of Urban Regeneration Projects: Best Practices and Guidelines from the Apulia Region, 3, Springer Nature.
 40. Robert, P. W. & Sykes, H. (2000). *Urban Regeneration: A Hand Book*. London: Sage.
 41. Robert, P. W. & Sykes, H. (2014). *Bazafarini-ye Sahri [Urban Regeneration]* (M. S. Izadi, & P. Hanachi, Trans.). Tehran, Iran: University of Tehran Press.
 42. Ruilsbroek, A., Wong, A., Vanden Brink, C., Droomers, M., Vanoers, H. A. M., Stronks, K., Kunst, A. E. (2019). Does Selective Migration Bias the Health Impact Assessment of Urban Regeneration Programmes in Cross-Sectional Studies? Findings from a Dutch Case Study. *Health & Place*, 55, 155-164. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2018.11.007>
 43. Saeedpour, S., Babaei Aghdam, F., & Teymouri, I. (2025). Importance–performance evaluation of urban regeneration indicators based on damages caused by inefficient urban fabrics (Case study: Saqqez City). *Geography and Planning*, 28(89), 282-305. [In Persian] <https://doi.org/10.22034/gp.2024.54355.3063>
 44. Sasaki, M. (2010). Urban Regeneration Through Cultural Creativity and Social inclusion: Rethinking Creative City Theory through a Japanese Case Study. *Cities*, 27(10), 30-39. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2010.03.002>
 45. Sharifi, A., & Khavarian-Garmsir, A. R. (2020). The COVID-19 pandemic: Impacts on cities and major lessons for urban planning, design, and management. *Science of the Total Environment*, 749, 142391. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.142391>
 46. Smith, M. K. (2007). *Tourism, Culture and Regeneration*. Publication of WALLINGford: CABI.
 47. Smith, N. (1996). *The New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City*. London, New York: Rutledge.
 48. Tallon, A. (2013). *Urban Regeneration in UK*. London: Routledge.
 49. Tiesdell, S. (1996). Neighbourhood Regeneration and New Labours Third Way, *Environment and Planning C*, 19(6), 102-153. <https://doi.org/10.1068/c0047>
 50. Tiesdell, S., Taner, O., & Tim, H. (1996). *Revitalizing Historic Urban Quarters*. London: Architectural Press.
 51. Young, C., & Lever, J. (1997). Place Promotion, Economic Location and the Consumption of City image . *Tijdschrift Voor Economische en Sociale Geografie*, 88(4), 332-341. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9663.1997.tb01628.x>
 52. Zanganeh, Y., Shahryar, F., Zanganeh, M. & Zandi, R. (2024). Investigation of the Spatial Distribution of Public Services and Measuring Resident's Satisfaction with the Quality of Access to Them (Case Study: Torbat Heydarieh City). *Geographical Studies of Dry Area*, 15(55), 27-42. <https://doi.org/10.22034/jargs.2023.378465.1008>
 53. Zangisheei, S., Sartipnia, A., & Vahabi, M. (2025). *Sustainable regeneration of deteriorated urban fabrics in Iran (1st ed.)*. Nikayesh Publications. [In Persian]